

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ПРОДАН МАРІЯ ПАВЛІВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри міжнародних
економічних відносин, доктор
економічних наук, доцент
_____ М. В. Савченко
« ____ » _____ 2020 р.

**Удосконалення міграційної політики України у контексті підписання
Угоди про асоціацію України та ЄС**

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітня програма «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
С.А. Сегеда, доцент кафедри
міжнародних економічних відносин,
кандидат екон. наук, доцент

_____ підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця – 2020

АНОТАЦІЯ

Продан М.П. Удосконалення міграційної політики України у контексті підписання угоди про асоціацію України та ЄС. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Освітня програма “Міжнародні економічні відносини”. Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2020.

У роботі розглянуто концептуальні засади та пріоритети державної міграційної політики України; проаналізовано міграційні тенденції в Україні; надано пропозиції щодо удосконалення управління міграцією як складовою євроінтеграційних заходів.

Основними науковими результатами дослідження є спрощена схема міграційного процесу; прогноз міграції українських громадян до Польщі до 2024 року включно та структурування основних інструментів державної міграційної політики України.

Ключові слова: міграційна політика, еміграція, імміграція, державна політика, угода про асоціацію.

85 с., 6 табл., 16 рис., бібліограф.: 101 найм.

Prodan M.P. Improving of Ukraine's migration policy in the context of the association agreement with the EU. Specialty 292 International economic relations. Educational program “International economic relations”. Vasyl' Stus Donetsk National University. Vinnytsia, 2020.

There were studied conceptual basis and priorities of the Ukraine's state migration policy, it was analyzed migration tendencies in Ukraine, there were given propositions of improvement of the governance by migration as an element of euro-integration instruments.

The main scientific results are: simplified scheme of a migration process, prognosis of Ukrainians' migration to Poland to 2024 and structuring main instruments of state migration policy of Ukraine.

Key words: migration policy, emigration, immigration, state policy, association agreement.

85 p., 6 tabl., 16 fig., bibliography: 101 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	7
1.1 Наукові підходи до визначення поняття державної міграційної політики.....	7
1.2 Концептуальні засади та пріоритети державної міграційної політики України.....	16
1.3 Пристосування державної міграційної політики України до вимог ЄС.....	21
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ УКРАЇНИ ДО КРАЇН ЄС.....	28
2.1 Аналіз міграційних тенденцій України.....	28
2.2 Оцінка кількості міждержавних мігрантів за країнами в'їзду та виїзду.....	37
2.3 Визначення причин еміграції українських громадян до країн ЄС...	47
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	57
3.1 Фактори впливу на збільшення міграційних потоків до країн ЄС...	57
3.2 Інструменти державної міграційної політики України.....	63
3.3 Удосконалення управління міграціями як складова євроінтеграційних заходів.....	71
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах глобалізації міграційні процеси у світі набувають величезних масштабів, при цьому вони характеризуються соціально-економічною асиметричністю, що обумовлена нерівномірністю розвитку країн та регіонів світу. Асиметричність міграційних процесів призводить до перерозподілу населення між територіями, зміни структурних характеристик населення країн та регіонів. Тому дослідження державної міграційної політики, вивчення сучасного стану і тенденцій розвитку міграційних процесів становлять окремий напрям економічних досліджень.

Питанням комплексного аналізу сучасної міграційної ситуації в Україні, дослідженню широкого кола проблем теоретичного та прикладного аспектів трудової міграції, оцінці впливу міграції на демографічний та соціально-економічний розвиток, прогнозуванню міграції населення, дослідженню етнічного складу населення і чинників його динаміки, а також дослідженню імміграції в Україну та інтеграції іммігрантів присвячено праці українських вчених Гладуна О.М., Гнатюк Т.О., Драгунової Т.А., Стецюк О.Б., Лібанової Е.М., Майданік І.П., Малиновської О.А., Мостової І.О., Овчиннікової О.Р., Пирожкова С.І., Позняка О.В., Прибиткової І.М., Романюка М.Д., Хомри О.У., Шушпанова Д.Г.

Питання ключових характеристик сучасного етапу розвитку глобального ринку праці розглянуто в роботах українських науковців: Лісогор Л.С., Лук'яненко Д.Г., Макарової О.В., Петрової Т.П., Поручника А.М., Столярчук Я.М., Ткаченко Л.Г. Проблеми формування державної міграційної політики та напрямів її вдосконалення розкрито у працях таких дослідників, як Малиновська О.А., Піскун О.І., Розка І.К., Шульга М.О.

Мета дослідження – вивчення сучасних тенденцій міграційних процесів України, а також надання рекомендацій щодо удосконалення міграційної політики України в контексті підписання угоди про асоціацію України та ЄС.

Поставлена мета обумовлює вирішення **таких завдань:**

дослідити наукові підходи до визначення поняття державної міграційної політики;

визначити концептуальні засади та пріоритети державної міграційної політики України;

дослідити можливості пристосування державної міграційної політики України до вимог ЄС;

проаналізувати міграційні тенденції України;

оцінити кількість міждержавних мігрантів за країнами в'їзду та виїзду;

визначити причини еміграції українських громадян до країн ЄС;

дослідити фактори впливу на збільшення міграційних потоків до країн ЄС;

структурувати інструменти державної міграційної політики України;

надати рекомендації щодо удосконалення управління міграціями як складової євроінтеграційних заходів.

Об'єкт дослідження – міграційні процеси України в контексті підписання угоди про асоціацію ЄС.

Предмет дослідження – механізми та інструменти державної міграційної політики України.

Інформаційною базою дослідження є статистичні дані Державного комітету статистики України, Міжнародної організації з міграції, Закони України, накази та розпорядження Кабінету міністрів України.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано методи наукового спостереження, абстрагування, синтезу та узагальнення для виокремлення ключових соціально-економічних факторів впливу на міграційні процеси (п. 1.1), при аналізі форм асиметрії сучасних міграційних процесів (п.1.2), соціально-економічному аналізі регіональної асиметрії міграційних процесів (п.2.2, 2.3); системно-структурний аналіз для дослідження національного та європейського виміру міграційної політики (п.1.3) та соціально-економічного аналізу регіональної асиметрії міграційних процесів (п. 2.3); статистичний і графічний методи для дослідження міграційних процесів

(п.2.3); економіко-математичне моделювання – для прогнозування кількості мігрантів із України до Польщі до 2024 року (п.2.3).

Теоретичне та практичне значення мають структуровані принципи державної політики України та інструменти державної політики України.

Наукові результати дослідження полягають у наступному:

структурно-логічна схема міграційного процесу;

часовий тренд кількості українських мігрантів до Польщі до 2025 року включно;

теоретико-методологічний базис щодо структурування основних інструментів державної міграційної політики України.

Результати кваліфікаційної (магістерської) роботи апробовано на XIX Міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених “Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання” (24-25 листопада, 2020 р., м, Вінниця).

Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 101 джерела. Загальний обсяг роботи 86 с.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

1.1 Наукові підходи до визначення поняття державної міграційної політики

Формування цілісної державної міграційної політики та створення ефективної системи її реалізації є одним із головних завдань на сучасному етапі. Розв'язання питань щодо політико-адміністративного та організаційно-правового регулювання міграційними процесами обумовлює необхідність чіткого формулювання таких понять, як “міграція” та “міграційна політика”. Розрізненість поглядів, методів дослідження цих понять залишили прогалини у теоретичній базі і тому потребують окремого наукового дослідження. Досліджувана проблема привертає увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних учених – економістів, істориків, соціологів, державних службовців, юристів та інших. Перші висловлення про міграцію населення відносяться до епохи античності. Геродот, Цезар, Птолемей, Тацит у своїх працях торкалися питань переселення народів. У Середні віки дане питання розглядалось у контексті описової географії. У Новий час зародилася теорія, що пояснює міграційні процеси надмірним тиском “надлишкового” населення. У науковій літературі розвиток терміну “міграція” припадає на 18 ст. Першим, хто звернув увагу на міграційні процеси, був російський науковець М. Ломоносов, який обґрунтував першу державну демографічну програму та виділив пари демографічних процесів, що протилежно діють на розвиток населення: “народження-імміграції” та “смерть-еміграції” [1, с. 387].

У XIX–XX століттях набули розповсюдження нові методи аналізу міграції: економічний, демографічний та географічний. Поштовхом до цього було те, що певна група науковців міграцію сприймали як похідну характеристику географічного простору, інші вчені розглядали міграцію як свідому діяльність людини.

Слід зазначити, що К. Маркс та Ф. Енгельс бачили сутність міграції населення в соціально-економічних протиріччях, у реалізації класової боротьби. У межах СРСР з 30-х рр. до кінця 1980-х рр. термін “міграція” майже зник з літератури. Відродження міграційних досліджень набуло нової сили у період “Хрущовської відлиги”, де міграцію розглядають, як багато змістовне явище, мобільність, рухливість, переміщення, переселення, перерозподіл тощо.

У сучасній науковій літературі відсутнє єдине розуміння міграції як поняття. Термін “міграція” (лат. *migratio* – переселення), на думку української дослідниці Л. Угрин, – це процеси просторового переміщення, переселення людей, трудових ресурсів, пов’язаних зі зміною ними місця проживання на постійно чи на певний час [19, с. 389]. До міграції не належать переїзди, що не спричиняють змін у соціальних зв’язках особи і не впливають ні на саму особу, ні на її оточення, тому туристичні поїздки, паломництво, виїзди в гості чи на відпочинок не є міграцією [17, с. 450]. До неї віднесені лише ті, що пов’язанні з перетином певних кордонів (адміністративних, державних) [8, с. 429].

Міграція – процес переміщення населення як через міжнародні кордони, так і всередині держави. Це переміщення незалежно від тривалості, складу та причин і включає поняття міграція біженців, переміщення осіб, які зазнали виселення, та економічних мігрантів [16, с. 257]. Є. Садовська вважає, що міграція – це пересування населення через державні кордони, пов’язане зі зміною місця проживання і вимагає внутрішньодержавного і міждержавного регулювання залежно від виду політичних процесів [22, с. 20]. Білоруський учений Л. Васильєва вважає міграцію складним транснаціональним явищем і одним з найважливіших індикаторів відображення етно-політичних і соціально-економічних процесів, як різновидів політичних процесів, що відбуваються в суспільстві [4, с. 1]. Заслугує на увагу визначення терміну у енциклопедичному словнику: міграція – це безповоротне переміщення людей з одного регіону до іншого. Характер міграції визначається регіональними відмінностями рівня та якості життя, змінами у розміщенні виробництва й робочих місць, масштабами,

характером і регіональними відмінностями відтворення трудових ресурсів тощо [24, с. 361].

На думку українського вченого Ю. Римаренка, міграція – це рух людей, етносів, їх частин або окремих представників, пов’язане зі зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього. Це складний соціально-демографічний процес, який впливає на всі сторони соціально-економічного життя суспільства. Уже на ранніх етапах розвитку людства міграція відіграла винятково важливу роль у заселенні континентів, формуванні нових етнічних спільнот і держав. Учені розглядають міграцію населення як прогресивне явище в історичному процесі, як фактор, що сприяє підвищенню соціальної мобільності населення. Територіальну рухливість населення є однією з необхідних умов розвитку суспільства, його виробничої сфери й ефективного використання трудового потенціалу [18, с. 341]. Термін “міграція” вживається у напрацюваннях ученого О. Хомри, який розглядає міграцію населення як демографічне явище, що має власну внутрішню логіку. Міграція населення, на його думку, представляє одну з форм прояву територіального відтворення населення [25, с. 51].

Однодумцями О. Хомри були О. Пуригіна та С. Сардак, які зазначали, що міграція – це просторова активність індивіда або груп людей, направлена на оволодіння ресурсами нових територій і пов’язана зі зміною місця проживання [20, с. 118].

Цікавим є підхід В. Моїсеєнко, який розглядає міграцію населення не тільки в якості процесу розвитку населення, але й процесу, що впливає на придбання населенням нової якості. Поряд з рухливістю населення нею аналізується поняття “стабільність”, під яким розуміється здатність населення до розвитку в умовах динамічної чисельності й структури населення. В. Моїсеєнко надає таке визначення міграції – одна з форм руху населення, при якій зміна місця проживання на більш-менш значну відстань і час супроводжується суспільно значними економічними, соціальними, демографічними та іншими наслідками [13]. О. Піскун стверджує, що міграція нерідко пов’язана з різкою

зміною не тільки географічного, територіального місця проживання, але й відповідного соціуму, соціального та політико-правового оточення. Особливість цього явища, на його думку, полягає в його міжтериторіальному характері політичних процесів [15, с. 40]. За словами О. Малиновської, міграція є процесом, тобто сукупністю подій, а саме – фактів вибуття, прибуття чи переселення. Він має три стадії: початкову, коли формується готовність до зміни місця проживання, основну – власне переїзд, завершальну, впродовж якої відбувається адаптація та інтеграція мігранта за новим місцем проживання [17, с. 450].

Розрізняють внутрішню міграцію, тобто переміщення людей у межах однієї країни (наприклад, із села до міста), і зовнішню, що передбачає рух населення через державні кордони. За часовими ознаками розрізняють міграцію постійну (безповоротну), тимчасову, сезонну, маятникову та епізодичну [1].

Розуміючи розгалуженість думок науковців щодо визначення поняття “міграція” доцільним є дослідження і такого поняття як “міграційна політика”, оскільки поняття “міграція” є визначальним для формування визначення “міграційна політика”. Так, російський науковець В. Іонцев у процесі дослідження міжнародної міграції сформулював вичерпний список наукових підходів, що застосовуються до надання визначення терміну “міграційна політика” та охарактеризував її як систему політичних заходів, постанов, законодавчих актів і угод (як двосторонніх, так і багатосторонніх) між державами в процесі регулювання міграційних потоків [10]. С. Денисюк наголошує на тому, що “міграційна політика – це заходи, що належать до сфери державного управління та включають процес прийняття рішень, врегульований правовими нормами, контрольований представницькою владою і спрямований на впорядкування міграційних процесів” [7]. О. Кокорева стверджує, що міграційна політика – це не що інше, як “обґрунтована сукупність заходів державних й недержавних установ щодо регулювання та контролювання

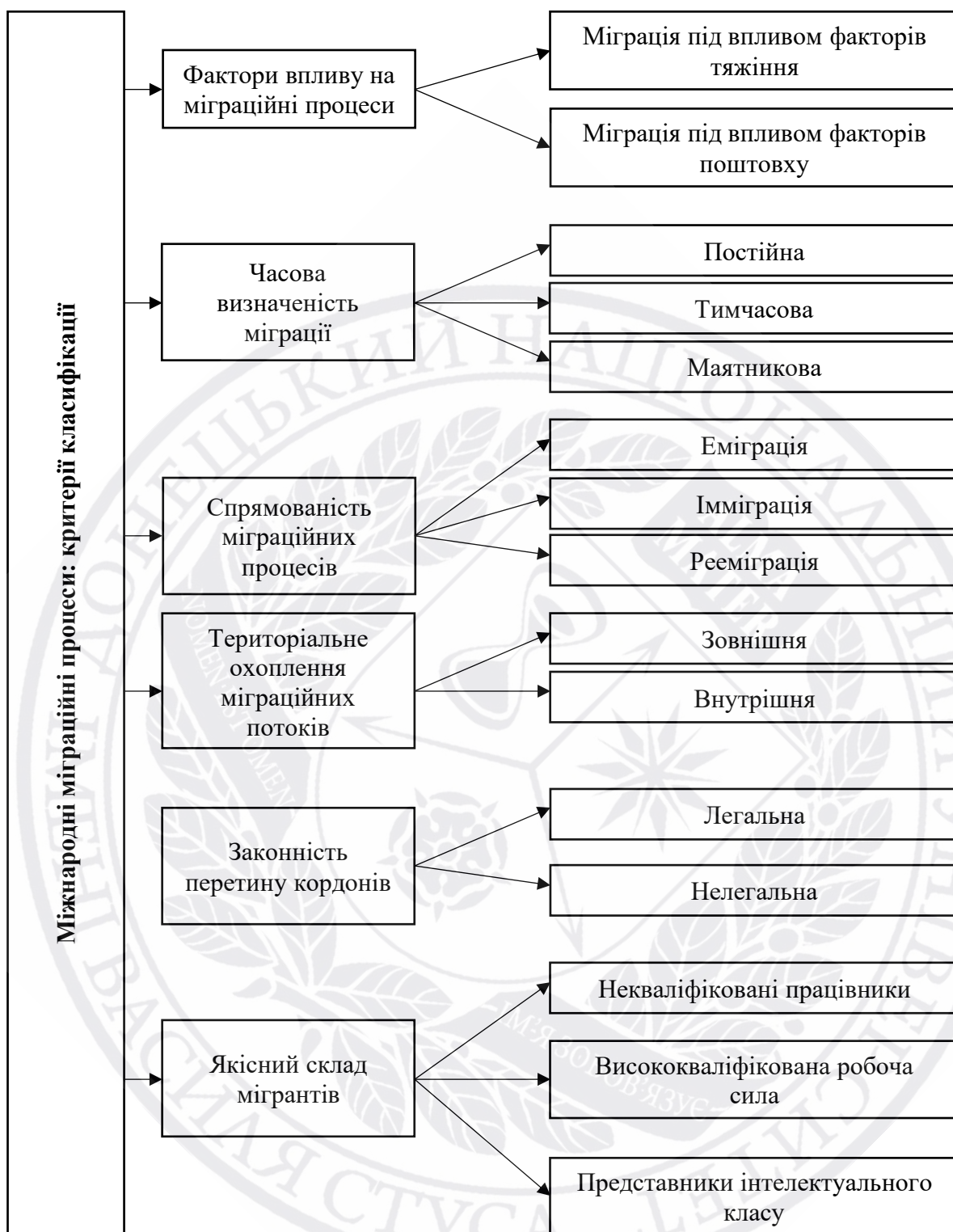

Рисунок 1.1 – Класифікація міжнародних міграційних процесів

Джерело: [11, с. 28]

міграційних потоків з урахуванням соціально-економічного розвитку регіону, національної сумісності, специфіки психології мігрантів та кліматичних

особливостей місць розселення із дотриманням принципів захисту економічної безпеки національної економіки, а також подолання наслідків процесів міграції, які розвиваються стихійно” [12, с. 5].

На думку М. Бублій, “міграційна політика держави є сукупністю теоретичних положень, цілей та завдань, засобів й методів щодо регулювання внутрішніх та міждержавних процесів переміщення населення, її характер та спрямованість визначаються соціально-економічною стратегією держави, а також змістом зовнішньої політики на конкретному етапі розвитку” [4].

Б. Горрансон під міграційною політикою розуміє політику держави, що здійснює реагування на переміщення людей з однієї країни в іншу. Тобто, на думку вищезазначеного автора, вона регулює як міграційні процеси, пов’язані з виїздом осіб з країн народження, так і їх в’їздом у країну призначення [6]. У свою чергу Л. Мармор вважає, що міграційна політика – “це перш за все взаємовідносини інтересів держави, суспільства та людини у вирішенні проблем, пов’язаних з перетином кордонів та співвідношенням прав мігрантів і корінного населення” [13, с. 37]. Український науковець Д. Баланюк досліджуючи концептуальні основи терміну “міграційна політика” зазначає, що це частина внутрішньої та зовнішньої політики держави; у вузькому змісті – міграційна політика розуміється як державний вплив на регулювання міграційних процесів, у широкому змісті – міграційна політика, як частина соціальної політики держави, торкається питань демографічної політики, сфери праці й виробництва, забезпечення й захисту прав людини й громадянина [2].

Рибаковський Л. вважає, що міграційна політика є системою загальноприйнятих на рівні управління ідей та концептуально об’єднаних засобів, за допомогою яких перш держава, а також інші інститути, дотримуючись певних принципів, припускають досягнення поставлених цілей [22, с. 36]. На думку О. Хомри, міграційна політика – це комплекс розробок та заходів, спрямованих на формування необхідних потоків та необхідної інтенсивності міграції населення [26, с. 50]. Б. Хорев визначає міграційну політику як систему умов та заходів управління міграційним рухом населення [27, с. 43].

В. Моїсеєнко вивчає міграційну політику у вузькому та широкому значенні як дії держави, які пов'язані із упорядкуванням міграційних процесів [14]. І. Івахнюк дає таке визначення: міграційна політика – це система засобів, за допомогою яких держава регулює потоки мігрантів для досягнення поставлених цілей, які відповідають інтересам розвитку суспільства [11].

Міграційна політика ґрунтується на чотирьох підставах: законодавстві, організаційному (інституціональному) її супроводі, інструментах реалізації та фінансуванні. Український політолог І. Варзар зазначає, що міграційна політика – це частина соціально-економічної та етнонаціональної політики, спрямована на регулювання переміщення населення в межах країни, та частково і за її межі, а також на формування раціональної статеві-вікової структури регіонів та більш доцільне збалансування трудових ресурсів. Виходячи з цього, міграційна політика в сучасних умовах повинна враховувати етнічні аспекти.

Потрібен глибокий аналіз міграційних потоків, вдосконалення механізму їх регулювання на основі принципу правильного поєднання загальних і специфічних національно-регіональних інтересів у розподілі трудових ресурсів.

Міграційна політика є самостійним напрямком державної політики, яка тісно пов'язана з її складовими як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Вона є елементом політики народонаселення й одним із засобів проектування чисельності та структури населення і трудових ресурсів, частиною соціально-економічної політики, інструментом досягнення цілей. Міграційна політика, яка спрямована на планування руху населення, виконує функції контролю за ним та є реакцією держави на стихійні рухи людей. О. Пуригіна та С. Сардак визначають державну міграційну політику як систему адміністративних, правових і організаційно-фінансових заходів та інформаційне забезпечення державними і неурядовими організаціями упорядкування міграційного простору, регулювання міграційного руху населення із позицій національних пріоритетів, кількісного та якісного складу міграційних потоків, їх соціальної, демографічної й економічної структур [21, с. 118]. Від проведеної державою міграційної політики залежить,

чи стане міграція позитивним і стабілізуючим фактором, або навпаки, буде чинником загострення соціально-економічних проблем суспільства.

Наукові підходи щодо визначення терміну “міграційна політика” вказують на загальноприйняті характеристики даного поняття та його складові. Переважна більшість науковців розглядають зміст поняття “міграційна політика” як сукупність заходів. В окремих роботах наводиться деталізація цих заходів: правові, політичні, адміністративні, організаційно-фінансові, інформаційні. Частина науковців міграційну політику розглядає як сукупність теоретичних положень, цілей і завдань; взаємовідносини та поєднання інтересів держави, суспільства і людини; частина соціально-економічної та етнонаціональної політики. Щодо мети міграційної політики, то в цьому питанні спостерігається однастайна позиція науковців.

Зокрема метою міграційної політики є управління державою міграційним рухом населення; регулювання й контролювання міграційних процесів; політика держави, що здійснює реагування на переміщення людей з однієї країни в іншу або в межах однієї країни.

Крім того у даних визначеннях практичне не розглядається інституційне забезпечення міграційної політики або вказується тільки на те, що міграційна політика це сукупність заходів державних і недержавних установ. Тобто сучасна наукова думка розглядає поняття “міграційна політика” як сукупність відповідних заходів з метою регулювання міграційних процесів. В цьому контексті потрібно розставити акценти для авторського визначення даного поняття.

Не піддається сумніву і дискусії, що міграційні процеси це суспільне явище, які залежать від економічних, політичних, соціальних, демографічних та інших факторів. В той же час формування концептуальних засад міграційної політики це результат політико-адміністративних рішень які приймаються в певних інституціях. Політичні рішення потрібні для формування міграційної політики, а адміністративні рішення – для реалізації цієї політики.

Основною метою міграційної політики є врегулювання внутрішніх та зовнішніх переміщень осіб як через міжнародні кордони, так і всередині держави. В цьому процесі інституціональна система є безпосереднім його учасником. До інституціональної системи потрібно віднести органи державної влади, органи місцевого самоврядування та інститути громадянського суспільства, які повинні формувати концептуальні засади міграційної політики та в межах своїх повноважень реалізовувати її на практиці. Таким чином, враховуючи основні характеристики та складові поняття “міграційна політика”: політико-адміністративні рішення, сукупність заходів, інституціональна система та регулююча функція міграційних процесів можна дати авторське визначення: міграційна політика це сукупність політико-адміністративних рішень та заходів інституціональної системи, що спрямовані на врегулювання міграційних процесів.

Таке визначення терміну “міграційна політика” враховує в першу чергу особливості функціонування інституціональної системи, в основі яких лежить політико-адміністративні рішення. Незважаючи на відсутність єдиного закріпленого терміну “міграція” та “міграційна політика” в сучасних суспільно-політичних галузях знань, це питання до цього часу є достатньо дискусійним серед дослідників. Відсутність чітко уніфікованих понять “міграція” та “міграційна політика” ускладнює вибір пріоритетів і визначення цілей, які повинна ставити перед собою держава при формуванні державної міграційної політики та інституційного забезпечення її реалізації.

1.2 Концептуальні засади та пріоритети державної міграційної політики України

Концепція державної політики України у сфері міграції повинна враховувати світові тенденції і сприяти реалізації інтересів України на міжнародній арені як суверенної, демократичної та правової держави. З погляду

автора, таку концепцію не можна зводити до вдосконалення законодавчої бази у даній галузі або якогось плану дій (як це пропонують деякі політики) [29].

Державна міграційна політика повинна будуватися на основі базових засад, які можна поділити на три групи: принципи вироблення механізмів і вибору засобів проведення політики, принципи пріоритетних умов та цільовий принцип (кінцевий результат).

Перша група принципів стосується реалізації державної міграційної політики. До них належать принципи системності, правового підходу, активної політики, ефективного регулювання, забезпеченості управління міграцією, дієвості заходів міграційної політики [29, с. 170].

Принцип системності полягає в забезпеченості всебічного і зваженого підходу до міграційних проблем. Принцип системності, наприклад, добре проглядається в структурі імміграційної політики європейських країн, у підході, що пропонує МОМ. Якщо адаптувати пропозиції МОМ, то державна міграційна політика України повинна включати такі ключові компоненти: легальна постійна і тимчасова еміграція й імміграція; транскордонна трудова міграція і співпраця; нелегальна і транзитна міграція; міжнародна і національна безпека; права людини; інтеграція мігрантів; потенціал діаспор і повернення мігрантів; міграція і проблеми розвитку; забезпечення міграційної політики.

Не викликає сумнівів застосування принципу правового підходу до регулювання міграції. З цього приводу гарно висловився М. Романюк: "Реалізуючи своє суверенне право на визначення правового статусу іноземців та осіб без громадянства, Україна, як демократична держава, член Ради Європи має узгоджувати його із загальновизнаними міжнародними принципами і нормами з питань захисту прав людини" [38, с.79]. Важливим є те, що міграційне законодавство повинно розроблятися як з урахуванням міжнародних і європейських стандартів, так і місцевих умов і потреб іммігрантів. Досвід європейських країн демонструє також необхідність включати до національних програм міграції мовну підготовку, навчальні курси, спрямовані на ознайомлення прибулих із законодавством, суспільним устроєм країни

перебування, її культурою та історією, а також професійну підготовку для поліпшення виходу мігрантів на ринок праці.

Принцип активної міграційної політики сьогодні сповідують чимало країн. У європейських країнах ми бачимо зразки активної імміграційної політики, і цей досвід потрібно брати за основу Україні. Водночас із таким же успіхом можна вести мову про активну політику у сфері еміграції і транзитної міграції. Навіть непотрібно винаходити щось нове.

Йдеться про вироблення ефективних механізмів стимулювання повернення емігрантів, зокрема тимчасових, забезпечення зворотності потоків інтелектуальної міграції, переорієнтації соціальної політики держави в бік забезпечення продуктивної зайнятості, створення ефективних робочих місць, стимулювання високопродуктивної праці, посилення спрямованості системи освіти і професійної підготовки на забезпечення інноваційних змін. Одним із ключових елементів міграційної політики повинен стати розвиток освітньої міграції, яка вигідна економічно, оскільки залучає іноземні інвестиції в національну систему освіти і може стати джерелом поповнення національного ринку праці висококваліфікованими кадрами. Очевидним є ще один висновок: основою активної міграційної політики мають стати стимулюючі чинники, які, незважаючи на проблеми й ускладнення у вітчизняних умовах, діють сильніше, ніж чинники стримування й обмеження.

Як засвідчує сучасна практика розвинених демократичних країн, управління міграцією, будучи одним з елементів державного управління, має спиратися на п'ять основних засад ефективного регулювання: прозорість, відповідальність перед громадськістю, цільова орієнтація, послідовність і пропорційність. У цьому виражається принцип ефективного регулювання. Якщо конкретизувати ці засади, то міграційну політику слід розглядати як політику публічну, для якої характерні [39, с. 3–4]:

– скоординованість, коли всі складові заходи в рамках політики узгоджені між собою, утворюючи єдине організаційне ціле, одну систему, а різні суб'єкти взаємодіють у процесі реалізації публічної політики, реалізуючи заходи,

спрямовані на досягнення мети політики відповідно до власних прагнень і інтересів;

– чітка ієрархічність, згідно з якою весь процес її реалізації здійснюється згори донизу; адміністративні органи, що приймають рішення, передають їх "донизу" для виконання згідно із встановленою ієрархією повноважень; управління різних рівнів повинні бути скоординованими й мати чіткий зворотний зв'язок;

– наявність повноцінного інструментарію або забезпечення системи засобів для передачі рішень, відслідковування їх віко-матеріальних і людських ресурсів, оцінки реалізації політики.

З останньої властивості випливає зміст наступного нашого принципу – забезпеченості управління міграцією. Ефективне управління міграцією можливе за умови його повноцінного забезпечення: фінансового, технічного, інформаційного, науково-методичного та ін.

Завершує тематику інструментарію міграційної політики принцип дієвості заходів та методів реалізації політики, який полягає в тому, що використовувані заходи і методи регулювання міграції мають бути дієвими (результативними).

Друга група принципів включає в себе три імперативи: національного пріоритету, глобального розвитку та геополітичного положення. Принцип національного пріоритету полягає в тому, що здійснення ефективного управління міжнародними еміграційними та імміграційними потоками і міграційною ситуацією в Україні в інтересах мігрантів і решти населення країни також передбачає дотримання національних пріоритетів, які гарантують одночасне виконання відповідних міжнародно-правових норм, вироблених світовим співтовариством.

До сучасних пріоритетів нашої держави варто перш за все зарахувати вирішення демографічних проблем. Міграційна стратегія, як елемент довгострокової програми суспільного і державного розвитку, повинна спрямовуватися на збереження й поповнення людських ресурсів. "Стрижнем державної міграційної політики, – доказово стверджує О. Позняк, – має стати

залучення населення до України" [35, с. 21]. Мова йде про два аспекти проблеми: повернення українських громадян і проблеми імміграції іноземців і осіб без громадянства.

Стосовно перших неприпустимі жодні обмеження, тоді як прийняття других повинно спиратися на визначені квоти, мати селективний характер щодо відбору бажаних категорій іммігрантів і визначення територій їхнього розселення. Стосовно регулювання зовнішньої трудової міграції, то це має бути комплекс заходів, спрямованих на забезпечення соціальної захищеності українців за кордоном, якнайширше залучення міграційних грошей в економіку України, а також на розширення можливостей працевлаштування на внутрішньому ринку праці.

Зрозуміло, що сучасна соціально-демографічна структура міграцій є результатом сучасного соціально-економічного розвитку, і структурні міграційні зміни можливі лише після соціально-економічних перетворень, які обумовлять структури зайнятості населення та зміни його доходів. Тому державна міграційна політика повинна також сприяти підвищенню рівня зайнятості і життєвого рівня населення та захисту національного ринку праці.

Принцип геополітичного положення має на увазі те, що Україна через своє територіальне розташування знаходиться між двома вагомими акторами глобальної міжнародної міграції – ЄС і Росією, виступає своєрідним містком між ними.

У цьому плані потрібно активніше долучатися до таких основоположних політик / ініціатив ЄС, які безпосередньо або опосередковано стосуються України та її міграційної політики: використання глобального підходу до міграції в східному і південно-східному регіонах сусідства ЄС [37]; партнерство з питань мобільності й циклічної міграції; європейський інструмент сусідства і співробітництва; місія ЄС щодо допомоги на кордонах; нова тематична програма співробітництва з третіми країнами у сфері притулку і міграції; створення єдиних візових центрів ЄС у третіх країнах; заходи протидії нелегальній міграції в контексті міграційної політики ЄС.

Цільовим повинен бути принцип примату людини. У центрі державної міграційної політики завжди повинна бути людина. З цього випливає, що державна міграційна політика повинна бути тим механізмом, який сприяє особам, які прийняли рішення мігрувати для створення ліпших умов життя для себе та своїх близьких, задоволення власних запитів і потреб, збільшення віддачі від діяльності людського капіталу. Дуже важливими аспектами є також трудова зайнятість, здорова конкуренція, свобода і добровільність вибору свого напрямку суспільно корисної діяльності. Це стосується як осіб, налаштованих емігрувати, так і тих, які залишаються в країні, а також іммігрантів з інших країн, які вибрали Україну для проживання і роботи.

Отже, державна політика України у сфері міграції повинна не лише регулювати міграційні процеси, а й впливати на розвиток країни загалом, враховувати світові тенденції та сприяти інтеграції України до міжнародної спільноти як незалежної, прогресивної й цивілізованої держави. Вона повинна будуватися на основі трьох груп визначальних принципів: принципи вироблення механізмів і вибору засобів реалізації політики, принципи пріоритетних умов та цільовий принцип. Перша група включає принципи: системності; правового підходу; активної міграційної політики; ефективного регулювання; забезпеченості управління міграцією; дієвості заходів міграційної політики. До другої групи принципів мають входити імперативи національного пріоритету, геополітичного положення і глобального розвитку. Цільовим принципом є принцип безумовного пріоритету людини.

1.3 Пристосування державної міграційної політики України до вимог ЄС

В умовах стрімкої активізації міжнародної мобільності населення України, що відбувається в руслі закономірного для епохи глобалізації прискорення світових міграцій, зростає значення регулювання міграційних процесів, надання їм організованого та безпечного характеру. Адекватна міграційна політика

необхідна, з одного боку, для мінімізації обумовлених міграцією ризиків, а, з другого, – для використання значного позитивного потенціалу міграції в інтересах розвитку. До цього треба додати, що спроможність національних урядів належним чином регулювати міграційні рухи є передумовою успішної міжнародної співпраці, без якої управління міграціями, як багатостороннім процесом, неможливе. Однак, незважаючи на помітний прогрес у сфері розвитку міграційної політики України, що спостерігається останніми роками, чіткого, цілеспрямованого, комплексного регулювання міграціями все ще немає [39, с. 4].

Нині, із виходом України на західноєвропейський соціально-економічний простір, великого значення набуває її інтеграція в Європу, що ставить перед нашою державою нові проблеми, які потребують від неї активної участі в їх вирішенні. Для сучасного світового політичного та соціально-економічного розвитку характерною особливістю є активізація інтеграційних процесів у світі та європейському регіоні зокрема. Через те, навіть для тих країн, які не входять до складу інтеграційних об'єднань, неминучим є їх відчутний вплив. Отже, для України наразі відкриваються нові можливості для поглиблення співпраці, що змушує відповідати на нові виклики [40, с. 179].

В свою чергу, міграція, будучи унікальною особливістю нашого часу, має як позитивний, так і негативний вплив на економічну та соціальну сторони життя. Трудова міграція в Україні певною мірою може бути охарактеризована як «відплив умів» у зв'язку із наявною невідповідністю між навиками мігрантів та тими посадами, що вони обіймають. Лише деяким мігрантам вдається знайти роботу за кордоном, яка відповідає рівню їх кваліфікації. Незалежно від їх освіти, майже всі вони здійснюють низькокваліфіковану роботу [42].

Серед факторів, які впливають на міграційні процеси в Україні, що притаманні міжнародному ринку робочої сили в цілому та регіональним особливостям, характерним нашій країні доцільно віднести наступні: безробіття; низький рівень заробітної плати; зменшення зайнятості в наукомістких галузях економіки; низький рівень ефективності заходів державної політики щодо підтримки самозайнятості в малому і середньому бізнесі; незахищеність окремих

ділянок державного кордону країни; погіршення якості життя людей та стану довкілля; економічна нестабільність та соціальні конфлікти.

На відміну від інших країн, скорочення чисельності населення в Україні загострюється політичним протиріччям за державну територію, володіння природними багатствами та необхідність збереження цієї території, населення та інших матеріальних і духовних ресурсів. Як правило, кількісно-якісні зміни в міграційній ситуації відбуваються завдяки формуванню низки заходів із регулювання міграційної політики держави, де особливої актуальності набуває її пристосування до стандартів ЄС. Відсутність ефективного державного контролю над міграційними процесами, низький рівень соціального захисту мігрантів, недостатнє приділення належної уваги вирішенню завдань організованого розселення вимушених мігрантів, створенню умов для нормального життя, забезпеченню зайнятості і дотриманню прав людини загострює коло зазначених проблем.

Нині широкого розповсюдження набув розвиток процесів зовнішньої трудової міграції у вигляді залучення і використання в Україні праці іноземних громадян, виїзду громадян за кордон з метою роботи по найму. Водночас серед іноземних працівників, які працюють в Україні, і українських громадян, що працюють за кордоном, велику частку складають особи, котрі нелегально здійснюють трудову діяльність, що призводить до порушення їх прав, при цьому створюючи загрозу національному ринку праці та поширенню тіньової економіки. Через те, стратегічно важливі для країни регіони стають практично беззахисними перед натиском іммігрантів.

Таким чином, для України пристосування міграційної політики об'єднаної Європи передбачає досягнення відповідності європейським стандартам в сфері міграційного законодавства та менеджменту. Правові норми, які є обов'язковими для членів ЄС, так звані «*acquis communautaire*», необхідно поступово адаптувати до законодавства, а адміністративна практика має бути наближена до загальноприйнятої в Європі [43]. Причому, успішне просування у даному напрямі, з одного боку, є передумовою поглиблення міжнародної співпраці,

отримання фінансової і технічної допомоги, спрямованої на посилення спроможності українського уряду управляти міграційними потоками, а з другого, – умовою більш широкого доступу населення України до можливостей вільного пересування регіонами Європи, тобто повноцінної присутності українців на європейському міграційному просторі [44, с. 22–25].

Разом з тим, актуалізуючи важливість пристосування міграційної політики України до вимог ЄС наголосимо, що формалізована співпраця України з ЄС у сфері міграції розпочалася з середини 1990-х рр. з початком переговорів про укладення Угоди про співробітництво (1994 р.). Проте, якщо вважати за європейські стандарти основні міжнародні норми з прав людини, прийняті в ЄС, то свобода пересування та право на громадянство, недискримінація та захист біженців тощо були орієнтирами уже для перших кроків формування міграційного законодавства України одразу після здобуття незалежності.

Конкретна співпраця з ЄС щодо міграційних питань розвивалася за трьома основними напрямками. По-перше, Україна, як країна походження численних трудових мігрантів, докладала зусиль до досягнення з зарубіжними державами домовленостей щодо працевлаштування та соціального захисту працівників-мігрантів. Відповідні угоди укладалися на двосторонньому рівні. По-друге, Європейський союз, зацікавлений в контрольованій міграції на свою територію та гарантіях внутрішньої безпеки, надавав Україні допомогу у розбудові інфраструктури охорони кордону та запобігання нелегальній міграції. По-третє, постійна взаємодія відбувалася по лінії забезпечення свободи пересування територією Євросоюзу для українців, умовою чого було підвищення спроможності держави ефективно регулювати міграційні процеси. Таким чином, співпраця з ЄС у міграційній сфері не лише була важливим напрямом міграційної політики держави, а й вимагала її динамічного розвитку.

У травні 2011 р. Указом Президента країни затверджено Концепцію державної міграційної політики України [45], а згодом і План заходів з її реалізації [46]. Формально вимога Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС була виконана. Проте затверджений документ був майже непомічений

громадськістю і вкрай критично оцінений спеціалістами [47]. Адже довгоочікувана Концепція, яку отримала Україна, скоріше нагадувала зведений план заходів різних міністерств та відомств, ніж документ стратегічного характеру. В ній відсутньою була загальна ідея, не було визначення специфіки міграційного стану в Україні та обумовлених нею викликів, а також незрозумілими були цілі, які держава планує досягти засобами міграційної політики. Не було в Концепції й зв'язку міграційної політики з іншими сферами діяльності держави, у тому числі з тими, які мають ключове значення для розвитку міграційних процесів та управління ними, а саме, стратегією соціально-економічного та демографічного розвитку.

Вплив міграційної політики ЄС на Україну спостерігався в кількох аспектах. По-перше, політика ЄС щодо віз та кордонів, протидії нелегальній міграції, заохочення імміграції фахівців і студентів, захисту прав мігрантів тощо була важливим чинником динаміки міграційних переміщень населення України. По-друге, прагнення України після здобуття незалежності побудувати демократичну, відкриту державу на основі загальноприйнятих в Європі принципів об'єктивно зумовило формування міграційної політики на тих же засадах, які застосовані в ЄС, зробило можливим широке використання досвіду, накопиченого в Європі у сфері регулювання міграційних потоків. По-третє, зовнішньополітичний вектор міграційної політики Євросоюзу забезпечив поступальний розвиток співпраці з Україною у цій сфері, надання їй конкретної технічної, фінансової допомоги з метою посилення спроможності держави регулювати міграційні потоки, що сприяло розробці міграційного законодавства, створенню відповідних органів виконавчої влади. Найбільш очевидно вплив ЄС на розвиток міграційної політики України проявився у зв'язку із полегшенням візового режиму.

Разом з тим, співробітництво України з ЄС у сфері міграції характеризувалось фрагментарністю та формальністю, роками були характерними для всього спектру відносин, спрямованих на євроінтеграцію. Причинами такої ситуації, окрім загальної непослідовності євроінтеграційних

зусиль, була відсутність розуміння національних пріоритетів стосовно міграції, у зв'язку з чим напрями співпраці визначалися ЄС в односторонньому порядку, слабке інституційне забезпечення міграційної політики, яке перешкоджало успішному використанню наявних європейських інструментів для поглиблення співпраці, зокрема Східного партнерства. Не знайшли належного врахування міграційні процеси й в ході підготовки Угоди про асоціацію.

З цією метою можна запропонувати наступні заходи, спрямовані на пристосування міграційної політики в Україні до вимог ЄС: в ході укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС доцільно наполягати на розширенні блоку питань, присвячених міжнародній мобільності та захистові інтересів мігрантів; ширше використовувати можливості співпраці в міграційній сфері, які надаються іншими політичними інструментами ЄС, зокрема, партнерством щодо мобільності; порушувати перед європейськими партнерами питання розробки та впровадження за підтримки ЄС спільних проектів щодо сприяння поверненню українських трудових та освітніх мігрантів на батьківщину; ініціювати розвиток циркулярної моделі міграції між Україною та країнами ЄС, спільно розробляти механізми її запровадження; враховувати напрацювання ЄС під час розробки законодавчих документів у міграційній сфері, здійснювати оцінку поданих законопроектів на відповідність базовим принципам міграційної політики ЄС; посилити використання в інтересах розвитку навчальної міграції в Україну, зокрема, розширити можливості працевлаштування іноземних випускників українських навчальних закладів за отриманою під час навчання спеціальністю, а також можливості часткової зайнятості в період навчання; враховуючи досвід формування європейського законодавства звернути увагу на забезпечення належних стандартів прийому біженців, задоволення специфічних потреб особливо вразливих груп вимушених мігрантів, зокрема дітей без супроводу, жінок, жертв тортур; в руслі загальноєвропейських політичних тенденцій звернути особливу увагу на необхідність розробки та впровадження дієвих заходів з інтеграції мігрантів в українське суспільство, реінтеграції громадян, які повертаються на батьківщину.

Отже, з викладеного вище можна зробити висновки, що враховуючи перспективу відміни візового режиму, поглиблення різноманітних зв'язків із країнами ЄС в результаті асоціації, що активізує транскордонну мобільність населення, а також необхідність імплементації «*acquis communautaire*» в ході подальшої інтеграції України до ЄС, вивчення, врахування та використання напрацювань ЄС з міграційної політики видається вкрай актуальним. Використання механізму адаптації міграційної політики в Україні до умов і вимог ЄС, на нашу думку, забезпечить успішне пристосування до змін як зовнішнього, так і внутрішнього середовища та економічне й соціальне зростання нашої країни загалом. Адаптація нагромаджених в ЄС знань і практичних навичок у реалізації міграційної політики до українських умов дозволить вибудувати власну систему комплексних заходів сталого розвитку процесів міграції в Україні. Отже, адаптованість міграційної політики України до вимог ЄС є шансом для України перетворитися на стабільну державу, яка володіє великою кількістю перспектив.

Висновки до розділу 1

В першому розділі досліджено наукові підходи до поняття міграційних процесів та надано їх класифікацію за наступними ознаками: за фактором впливу на міграційні процеси: (міграція під впливом факторів тяжіння; міграція під впливом факторів поштовху); за часовим виміром (постійна; тимчасова; маятникова); за спрямованістю міграційних процесів: (еміграція; імміграція; рееміграція); за територіальним охопленням міграційних потоків: (зовнішня; внутрішня); за законністю перетину кордонів: (легальна; нелегальна); за якісним складом мігрантів (некваліфікована; висококваліфікована; представники інтелектуального класу).

Також досліджено підходи до поняття державної міграційної політики та визначено, що це система політичних заходів, постанов, законодавчих актів і

угод (як двосторонніх, так і багатосторонніх) між державами в процесі регулювання міграційних потоків.

Визначено, що державна міграційна політика повинна будуватися на основі трьох груп визначальних принципів: принципи вироблення механізмів і вибору засобів реалізації політики, принципи пріоритетних умов та цільовий принцип. Перша група включає принципи: системності; правового підходу; активної міграційної політики; ефективного регулювання; забезпеченості управління міграцією; дієвості заходів міграційної політики. До другої групи принципів мають входити імперативи національного пріоритету, геополітичного положення і глобального розвитку. Цільовим принципом є принцип безумовного пріоритету людини.

Визначено, що використання механізму адаптації міграційної політики в Україні до умов і вимог ЄС забезпечить успішне пристосування до змін як зовнішнього, так і внутрішнього середовища та економічне й соціальне зростання нашої країни загалом. Адаптація нагромаджених в ЄС знань і практичних навичок у реалізації міграційної політики до українських умов дозволить вибудувати власну систему комплексних заходів сталого розвитку процесів міграції в Україні.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ УКРАЇНИ ДО КРАЇН ЄС

2.1 Аналіз міграційних тенденцій України

В Україні міграційна ситуація стала вагомим негативним і позитивним чинником впливу на соціально-економічний розвиток і на стан національної, економічної та соціальної безпеки. Міграція та безпека взаємопов'язані, адже безпекові заходи держав впливають на процеси внутрішнього та зовнішнього переміщення населення, а наслідки міграції для безпеки визначають вплив на такі сфери національної безпеки, як: воєнну, політичну, економічну, соціальну, екологічну, правову, соціокультурну.

Державна міграційна політика в Україні характеризується відсутністю дієвих механізмів державного регулювання внутрішньої добровільної та вимушеної міграції, спрямованих на цілі розвитку країни та її регіонів. Також у міграційній політиці недостатньо враховуються пріоритети забезпечення національної та соціальної безпеки України та її регіонів відповідно до нових викликів і загроз як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Поза її увагою продовжують залишатися внутрішньо переміщені особи зі Сходу країни та Криму та внутрішні добровільні трудові мігранти, які не залучаються як ресурси розвитку суспільства та територіальних громад країни; а зовнішня міграція українців з країни є загрозою для майбутнього [48, с. 2].

Інформація стосовно міграції формується на основі адміністративних даних щодо зміни реєстрації місця проживання. Кількість осіб, яких визнано біженцями в Україні, наведено за даними Державної міграційної служби України.

Міграційний рух населення – це демографічний процес, який змінює чисельність та склад населення за рахунок його територіального переміщення. Усі потоки міграції включають внутрішньо-регіональну, міжрегіональну та міждержавну.

Міждержавна міграція – вибуття населення за межі України або прибуття до України з інших країн.

Прибуття/вибуття – реєстрація органами реєстрації кожного окремого випадку зміни місця проживання особи.

Кількість прибулих визначають за відомостями щодо реєстрації місця проживання фізичних осіб.

Міграційний приріст населення – це різниця між кількістю прибулих на та кількість вибулих з певної території.

Загальний коефіцієнт міграційного приросту (скорочення) (на 10 000 осіб наявного населення) – відношення міграційного приросту (скорочення) населення до середньорічної чисельності наявного населення.

Міграційні потоки України наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Міграційний рух населення України в 2002-2019 рр., ос.

Рік	Усі потоки міграції			В тому числі міждержавна міграція		
	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст/ скорочення	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст/ скорочення
2002	760005	793796	-33791	42473	76264	-33791
2003	762033	786243	-24210	39489	63699	-24210
2004	789033	758639	30394	38567	46182	-7615
2005	763222	751637	11585	39580	34997	4583
2006	765882	741454	24428	44227	29982	14245
2007	758292	695869	62423	46507	29669	16838
2008	710790	629372	81418	37323	22402	14921
2009	642819	667316	-24497	32917	19470	13447
2010	683449	652316	31133	30810	14677	16133
2011	669397	652301	17096	31683	14588	17095
2012	726226	664382	61844	76361	14517	61844
2013	675942	644029	31913	54100	22187	31913
2014	542506	519914	22592	42698	21599	21099
2015	533278	519045	14233	30659	21409	9250
2016	256808	246188	10620	14311	6465	7846
2017	442287	430290	11997	28360	20234	8126
2018	629276	610887	18389	39307	24252	15055
2019	635651	615965	19686	42506	26965	15541

Джерело: [49, с. 152]

В наведеній таблиці представлено динаміку всіх міграційних потоків України протягом 2002-2019 років, а також окремо міждержавних (рис. 2.1).

Рисунок 2.1 – Динаміка міждержавної міграції України в 2002-2019 рр., ос.

Джерело: розроблено автором на основі таблиці 2.1.

Як бачимо з наведеної гістограми, показник вибулих та прибулих осіб протягом 2002-2019 рр. характеризується певними коливаннями; найбільшу кількість прибулих зафіксовано в 2012 році, а саме 76361 ос.; щодо кількості вибулих, то найбільша їхня кількість спостерігалась у 2002 році (76264 ос.), а найменша – в 2016 році (6465 ос.).

Далі представлено міграційний рух населення України в 2019 році по регіонах (табл. 2.2).

Як бачимо різні області України характеризуються різною динамікою міграційних потоків. Цікавим для аналізу є останній стовбець у наведеній таблиці, який характеризує загальний коефіцієнт міграційного приросту/скорочення на 10 тис. наявного населення. Як бачимо, найбільший показник приросту демонструють такі області: Київська (154,1), м. Київ (47,4), Одеська (32,3) та Харківська (16,9). Щодо областей з найбільшим від'ємним показником, тобто тим, що відображає еміграцію (виїзд) населення, то вони є наступними:

Вінницька (-24,5), Кіровоградська (-24,1), Луганська (-24,1) та Херсонська (- 21,8).

Таблиця 2.2 – Міграційний рух населення України по регіонах в 2019 р., ос.

Область	Усі потоки міграції			В тому числі міждержавна міграція			Загальний коефіцієнт міграційного приросту/ скорочення на 10 тис. наявного населення
	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст/ скорочення	Кількість прибулих	Кількість вибулих	Міграційний приріст/ скорочення	
Україна	629276	610687	18589	39307	24252	15055	4,4
АРК
Вінницька	22387	26229	-3842	219	394	-175	-24,5
Волинська	17098	17785	-687	263	614	-351	-6,6
Дніпропетровська	41233	38681	2552	1509	1093	416	7,9
Донецька	19197	29477	-10280	714	664	50	...
Житомирська	21873	23304	-1431	548	313	235	-11,7
Закарпатська	8317	8233	84	769	615	154	0,7
Запорізька	18294	20466	-2172	658	454	204	-12,7
Івано-Франківська	20533	19973	560	1070	1032	38	4,1
Київська	58552	31410	27142	2340	582	1758	154,1
Кіровоградська	15242	17536	-2294	654	364	290	-24,1
Луганська	7975	13605	-5630	260	162	98	...
Львівська	38645	36759	1886	1317	1184	133	7,5
Миколаївська	13053	15266	-2213	679	312	367	-19,5
Одеська	38284	30588	7696	4852	1043	3809	32,3
Полтавська	29902	29826	76	1510	665	845	0,5
Рівненська	22000	24198	-2198	341	1227	-886	-19
Сумська	21076	23179	-2103	958	602	356	-19,3
Тернопільська	23160	23125	35	1264	607	657	0,3
Харківська	51804	47270	4534	8375	5955	2420	16,9
Херсонська	11970	14243	-2273	122	284	-162	-21,8
Хмельницька	27007	27673	-666	442	381	61	-5,2
Черкаська	20483	22951	-2468	238	326	-88	-20,3
Чернівецька	10083	9861	222	847	489	358	2,5
Чернігівська	16500	18383	-1883	223	214	9	-18,6
м. Київ	54608	40666	13942	9135	4676	4459	47,4
Севастополь (міськрада)

Джерело: сформовано автором на основі інформації Державної служби статистики України

Далі представлено діаграму, яка відображає області, які характеризуються найбільшою кількістю емігрантів – громадян України (рис. 2.2).

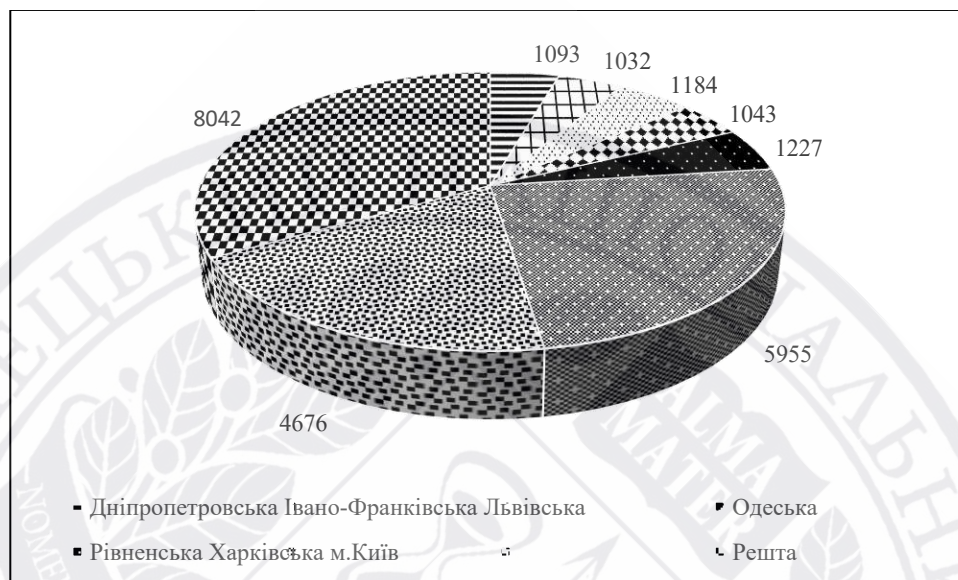

Рисунок 2.2– Області-лідери за кількістю виїжджаючих за кордони України в 2019 році, ос.

Джерело: розроблено автором на основі таблиці 2.2.

Так, лідером за кількістю емігрантів є Харківська область із кількістю виїжджаючих 5955 осіб; за нею слідує м. Київ (4676 ос.); Рівненська (1227), Львівська (1184), Дніпропетровська (1093), Одеська (1043) та Івано-Франківська (1032) області.

На діаграмі нижче відображено області, куди в найбільшій кількості прибували міждержавні мігранти у 2019 році (рис. 2.3).

В 2019 році лідером за кількістю прибулих стали м. Київ (9135), Харківська (8375), Одеська (4852), Київська (2340), Полтавська (1510), Дніпропетровська (1509), Львівська (1317) області. Найбільшу частку прибулих в дані області склали іноземні громадяни, які прибули із метою навчання.

В цілому, як бачимо в 2019 році Україна характеризується міграційним приростом, який склав 4,4 %.

Далі представлено міграційний рух населення України в 2019 році відповідно до вікової структури (табл. 2.3).

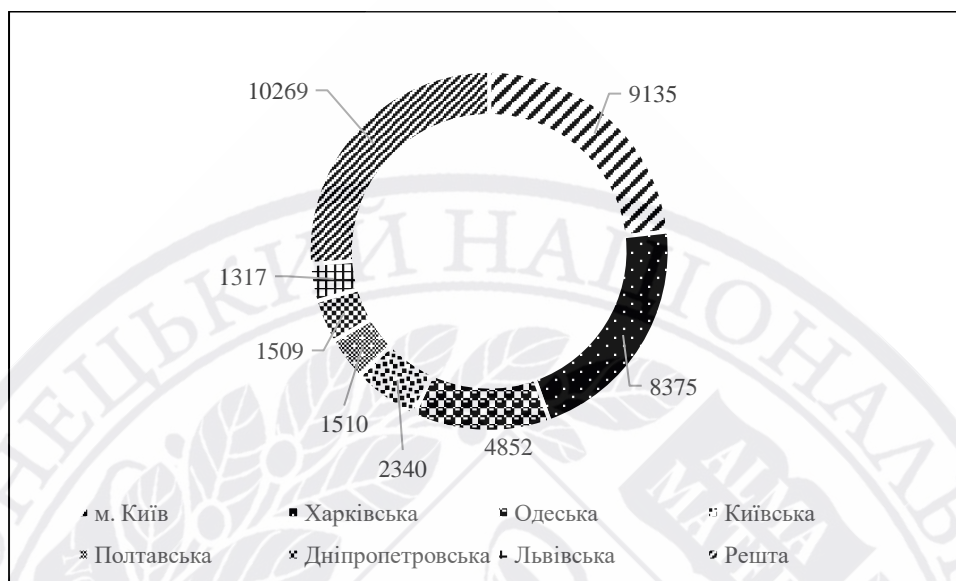

Рисунок 2.3 – Області-лідери за кількістю іммігрантів в 2019 році, ос.

Джерело: розроблено автором на основі таблиці 2.2.

Таблиця 2.3 – Вікова структура міграції України в 2019 році, ос.

	Кількість прибулих			Кількість вибулих			Міграційний приріст/ скорочення
	Обидві статі	Чоловіки	Жінки	Обидві статі	Чоловіки	Жінки	
1	2	3	4	5	6	7	8
Усього, у тому числі у віці, років	629276	278917	350359	610687	264709	345978	18589
0-4	37687	19282	18405	36927	18904	18023	760
5-9	32969	16905	16064	33238	17068	16170	-269
10-14	22837	11338	11499	23035	11441	11594	-198
15-19	85583	39043	46540	78078	33940	44138	7505
20-24	96361	41584	54777	92735	38855	53880	3626
25-29	67141	25051	42090	65638	23794	41844	1503
30-34	65690	25577	40113	64498	24351	40147	1192
35-39	51085	22488	28597	50348	21631	28717	737
40-44	37643	18499	19144	37036	17806	19230	607

Продовження таблиці 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8
45-49	27666	13887	13779	26887	13204	13683	779
50-54	22423	10816	11607	21554	10223	11331	869
55-59	23763	10572	13191	22894	10093	12801	869
60-64	20560	9747	10813	20133	9472	10661	427
65-69	15322	6822	8500	15050	6614	8436	272
70-74	7900	3087	4813	7861	3059	4802	39
75-79	6981	2227	4754	7104	2251	4853	-123
80-84	4709	1362	3347	4726	1362	3364	-17
85 і старше	2956	630	2326	2945	641	2304	11

Джерело: [49]

В таблиці представлено вікову структуру міграційного руху населення України в 2019 році в діапазоні 0 – 85 років.

Як бачимо із гістограми, в 2019 році найбільшим приростом характеризуються міграційні потоки 15-19, 20-24 та 25-29 років, найменшим – 5-9, 10-14 років відповідно [49, С. 10].

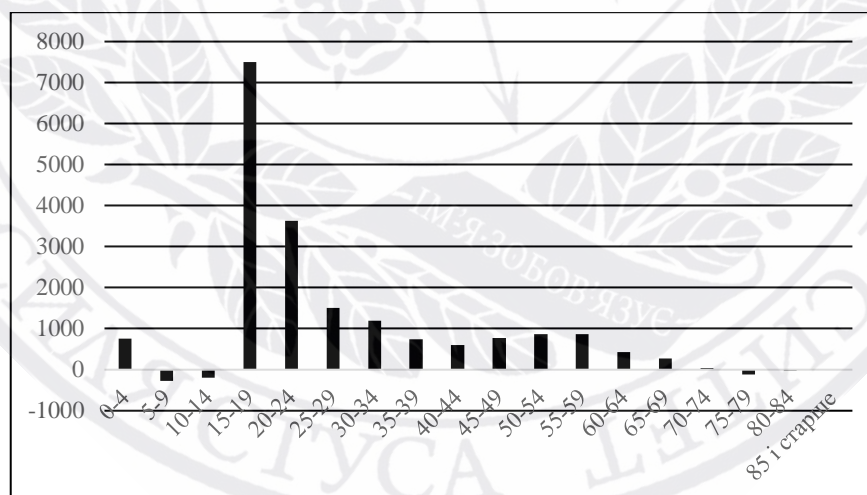

Рисунок 2.4 – Міграційний приріст/ скорочення в Україні в 2019 році за віком, ос.

Джерело: розроблено автором на основі таблиці 2.3

Після запровадження демократичних свобод, зокрема й свободи пересування, транскордонний рух населення України стрімко зростає,

передовсім за рахунок перетинів західного кордону. У 2013 р., тобто до анексії Криму та початку конфлікту на східній території України, вперше чисельність поїздок українців до Польщі перевищила кількість виїздів до РФ, яка традиційно найбільше відвідувалася громадянами України і з якою був безвізовий режим.

З початком конфлікту відбулося зменшення кількості поїздок за кордон, в першу чергу, за рахунок виїздів до Росії: у 2014 р. їх було майже на третину менше, ніж у 2013 р.

Водночас, кількість виїздів українців до ЄС продовжувала зростати – 10,5 млн. в 2018 р., 12,5 млн. в 2019 р.

Зовнішня трудова міграція більш поширена серед чоловіків – вони становлять дві третини від загальної кількості трудових мігрантів з України. Частка трудових мігрантів серед українських чоловіків віком 15 – 70 років становить 4,8 %, тоді як жінок – майже вдвічі менше (2,2 %) [48]. Утім, є великі відмінності між країнами призначення за гендерним складом мігрантів. Частка трудових мігрантів віком від 30 до 49 років із середнім віком 37 років становила 57 %. Переважна кількість українських трудових мігрантів зайняті в будівництві, сільському господарстві, діяльності домашніх господарств, готельно-ресторанному господарстві. У структурі персоналу за кваліфікаційним рівнем найбільша частина – представники найпростіших професій, а частка зайнятих у промисловості, IT-індустрії, фінансовій сфері є незначною [53].

Найбільше українців, які бажають виїхати за кордон, припускають, що повернуться, коли в Україні почнеться стійке економічне зростання (26,1 %). Водночас назавжди покинути Україну прагнуть аж 14,1 % населення (табл. 2.4).

Ці цифри є основними показниками того, що в українській державі існує багато прямих та потенційних загроз тому, щоб населення почувалося спокійним, а в суспільстві панувала стабільність. Відповідно, немає підстав вести мову про належний рівень безпеки в соціально-економічній сфері.

Українська трудова міграція, маючи очевидні переваги у вигляді зменшення соціального напруження та навантаження на ринок праці, зниження рівня безробіття, значного припливу заробітчанських грошей і утримання на

батьківщині сімей, за своїм профілем не відповідає національним інтересам України. Найбільш вагомим позитивним чинником зовнішньої трудової міграції

Таблиця 2.4 – Орієнтовний бажаний період перебування за кордоном тих українців, які планують виїхати з України в 2019 році, %

Період, на який українці бажають виїхати за кордон	Українці, які бажають виїхати за кордон, %
Доти, доки в Україні не почнеться стійке економічне зростання	26,1
Прагнення їздити на сезонні роботи за кордон, але не виїжджати назавсім	15,4
Назавжди	14,1
Прагнення заробити гроші, а потім відкрити власну справу в Україні	12,8
Прагнення отримати нові знання і досвід, а потім повернутися в Україну	9,3
Поки не закінчиться війна	2,9
Інше	0,4
Важко сказати / не знаю	19

Джерело: [48, с. 7]

є те, що значну частину зароблених коштів українці привозять чи переказують в Україну. Перекази від трудових мігрантів допомагають зменшувати показники бідності, дозволяють родичам фінансувати поточне споживання, навчання дітей, медичні послуги, купівлю чи побудову житла, відкриття власного бізнесу.

Загалом українська трудова міграція до розвинених країн має негативні наслідки, з одного боку, коли висококваліфіковані фахівці, які володіють технологіями цифровізації, залишаються в країні переселення, а з іншого – коли вони повертаються в Україну та реалізують свій збагачений досвід, необхідно реалізовувати державну політику із впровадження стимулів та мотивацій для їх заохочення в розвитку бізнесу та індустрій економіки до цифровізації. Адже цінність таких спеціалістів полягає в тому, що на власному досвіді вони можуть переконати та заохотити бізнес і громадян країни споживати та використовувати

інформаційно-комунікаційні та цифрові технології. Такі мігранти відкривають шляхи до розвитку цифрової економіки з високим ступенем довіри.

Тому одним із ключових завдань держави є створення стимулів для отримання такими спеціалістами на батьківщині заробітної плати, яка відповідає світовим стандартам із тим, щоб вони були зацікавлені працювати в Україні, а не шукати кращої долі за кордоном. Тут варто зауважити, що проблема не лише в міграційній політиці – вона значно ширша. У цьому випадку йдеться про загальний стан політичної, економічної, соціальної державної системи, здатної забезпечити належний добробут населення. Відповідно до цього потрібно наголосити на важливості загального оздоровлення держави в усіх її сферах та галузях.

2.2 Оцінка кількості міждержавних мігрантів за країнами в'їзду та виїзду

Значні трансформації впливають на всі аспекти життя суспільства, зокрема й на міграційні процеси. Інтенсивність, спрямованість і характер міграцій населення України суттєво змінилися після розпаду СРСР та здобуття незалежності, завдяки чому країна відкрилася до світу, а її громадяни отримали право на свободу пересування. Підписання Угоди про асоціацію та шлях до безвізу між Україною та ЄС спричинили проведення ряду важливих реформ у сфері міграційного менеджменту. Водночас, анексія Криму та конфлікт на Донбасі зумовили вимушені переміщення населення, глибоку економічну кризу та інтенсифікацію трудової міграції.

Чисельність населення України, яке становило у 1993 р. 52 млн. осіб, внаслідок негативних тенденцій природного відтворення зменшилося майже на 10 млн. У 2010-2015 рр. природне скорочення становило приблизно 160 тис. на рік. За прогнозом, якщо показники народжуваності, тривалості життя та міграції будуть незмінними, у 2050 р. в Україні буде 32 млн. жителів. Частка в населенні осіб старше 60 років зростає в 1,5 рази (рис. 2.5).

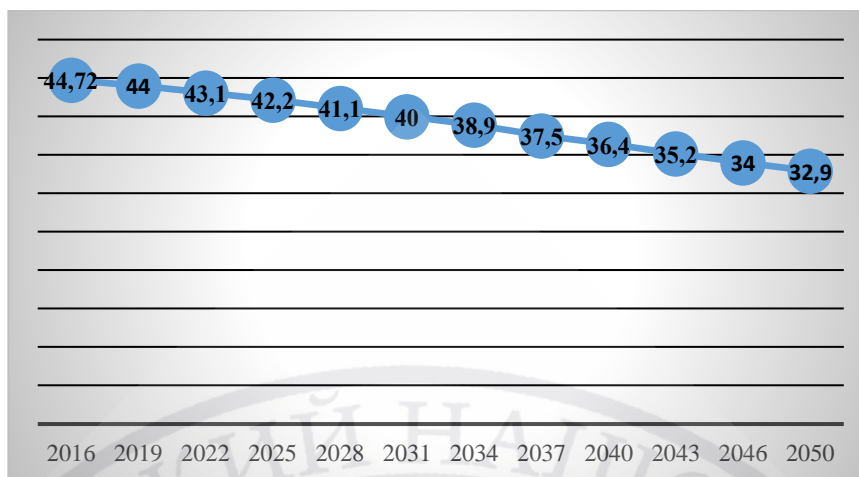

Рисунок 2.5– Прогноз кількості населення України за умови незмінних показників народжуваності, тривалості життя та міграції, млн. осіб

Джерело: [58, с. 7]

У процесі візової лібералізації з Європейським Союзом процедури оформлення віз для українців спрощувалися, кількість шенгенських віз, виданих громадянам України, збільшувалася. Якщо в 2010 р. українські громадяни отримали 1,28 млн. шенгенських віз, то в 2013 р. – 1,56 млн. Причому 39 % цих віз були багаторазовими. У 2014 р. багаторазових віз було оформлено 53 %. У 2015 р. – 57 %. Цим дещо пояснюється перше за десятиліття зменшення кількості шенгенських віз – українцям видано 1,35 млн. шенгенських віз протягом 2014 р., 1,19 млн. – у 2015 р.

Ще одна причина зменшення чисельності віз – збільшення кількості відмов. У 2010 р. частка відмов становила 3,83%, однак у 2013 р. скоротилася до 1,85%. В умовах війни вона знову стала зростати: 1,97% у 2014 р., 3,4% – у 2015 р.

Інтенсифікації мобільності українських громадян у напрямку ЄС сприяють угоди про малий прикордонний рух, укладені з Угорщиною, Польщею, Словаччиною та Румунією. Завдяки ним громадяни, що проживають у прикордонній смузі, можуть без віз подорожувати до сусідніх країн, заглиблюючись на їх територію на відстань від 30 км (Польща) до 50 км (інші держави). Наприклад, згідно з даними опитувань міжнародних мігрантів,

мешканцями 30-кілометрової прикордонної зони здійснюється до 70 % перетинів кордону з Польщею.

Постійно росте чисельність українців, що проживають на території ЄС. У 2015 р. їх налічувалось 905,2 тис. Вони становили більш ніж 6 % іноземців із третіх країн на території Євросоюзу. Найбільше українців проживали в Італії (238 тис.), Польщі (336 тис.), Німеччині (112 тис.), Чехії (113 тис.) та Іспанії (84 тис.).

Далі представлено динаміку виїзду українських громадян, у тому числі до країн Європи (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Еміграція Українських громадян в 2010-2019 рр., ос.

Кількість вибулих	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Усього у тому числі в	14677	14588	14517	22187	21599	21409	6465	20234	24252	26765
Країни Європи	11314	10173	9766	10594	9411	8874	3027	6337	10516	12651
Австрія	139	158	143	123	154	133	59	115	209	308
Білорусь	772	680	548	678	754	679	190	413	716	815
Естонія	21	32	23	17	25	17	8	15	35	43
Іспанія	392	406	379	252	123	115	23	93	233	251
Італія	193	189	208	196	174	96	60	105	261	281
Латвія	29	21	40	38	75	38	12	28	51	76
Литва	40	42	53	79	78	90	31	187	444	512
Молдова	411	359	315	521	672	721	217	351	512	610
Німеччина	1879	1846	1616	1579	1349	1412	499	1162	2156	2347
Польща	178	194	241	425	589	439	218	357	760	810
РФ	5934	5144	4920	4920	3542	2916	983	2522	3364	3541
Угорщина	146	177	276	457	847	1394	399	335	387	402
Чехія	699	434	431	489	235	174	88	159	356	371

Джерело: [49, с. 175]

Протягом аналізованого періоду спостерігається динаміка збільшення кількості виїжджаючих українських громадян (рис. 2.6).

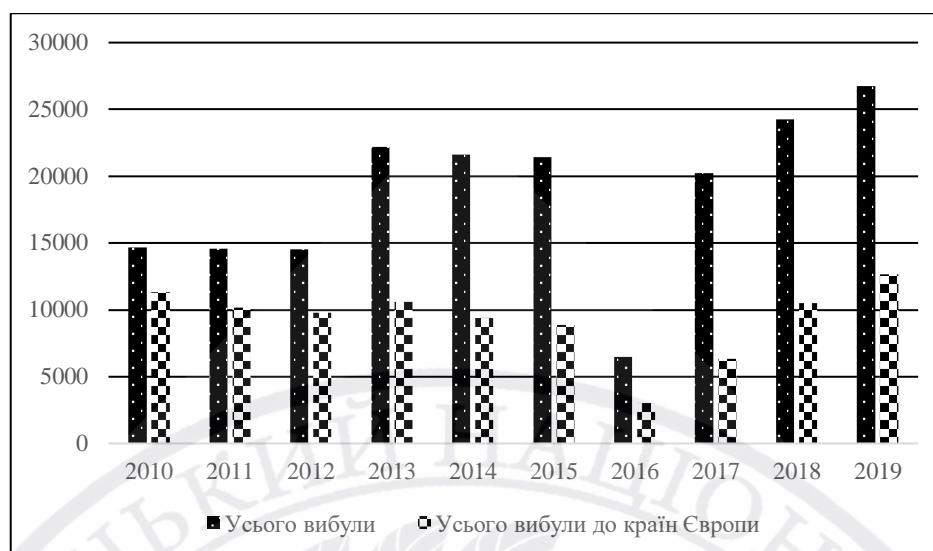

Рисунок 2.6 – Кількість виїжджаючих українських громадян в 2010-2019 рр., ос.

Джерело: розроблено автором на основі даних таблиці 2.5.

Наведена гістограма свідчить про наступне. Протягом 2010-2012 рр. кількість емігрантів України була майже стабільною, спостерігалось незначне зменшення; в 2013 році кількість емігрантів із України значно зросла і така тенденція зберігалася до 2015 року. В 2016 році кількість виїжджаючих із України громадян значно зменшилася з 21409 до 6465 осіб. В 2017 році показник значно зріс, перевищивши 20 тис. і така тенденція зростання зберігалася до 2019 року, сягнувши 26765 ос.

Щодо країн Європи, то тенденція є більш стабільною, лише в 2016 році показник емігрантів із України знизився, але така тенденція зберігалася і в цілому (рис. 2.7).

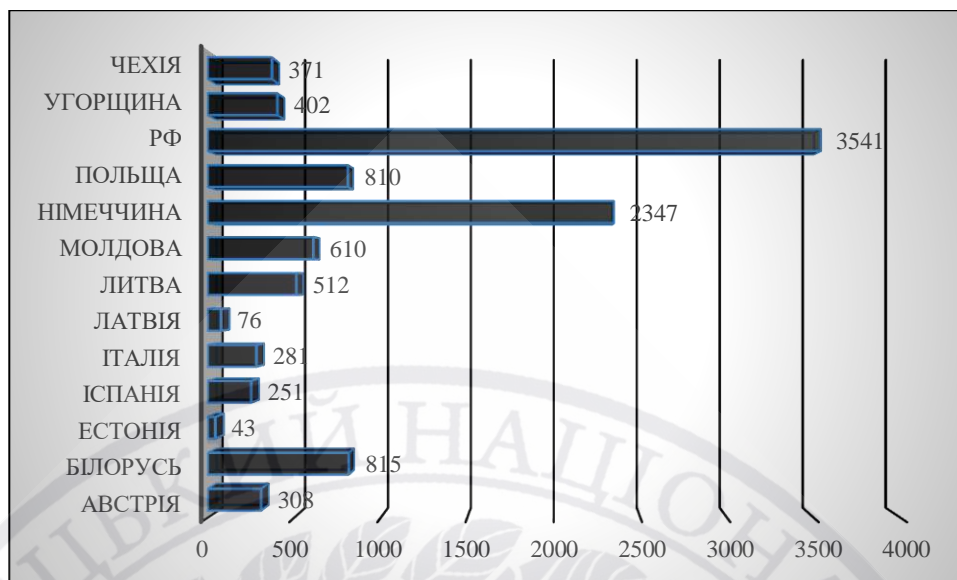

Рисунок 2.7 – Кількість українських громадян, які емігрували до окремих країн Європи в 2019 році, ос.

Джерело: [49, с. 175]

Як бачимо, в 2019 році найбільша кількість українських громадян виїхала до Російської Федерації (3541 ос.), Німеччини (2347 ос.) та Білорусі (815 ос.).

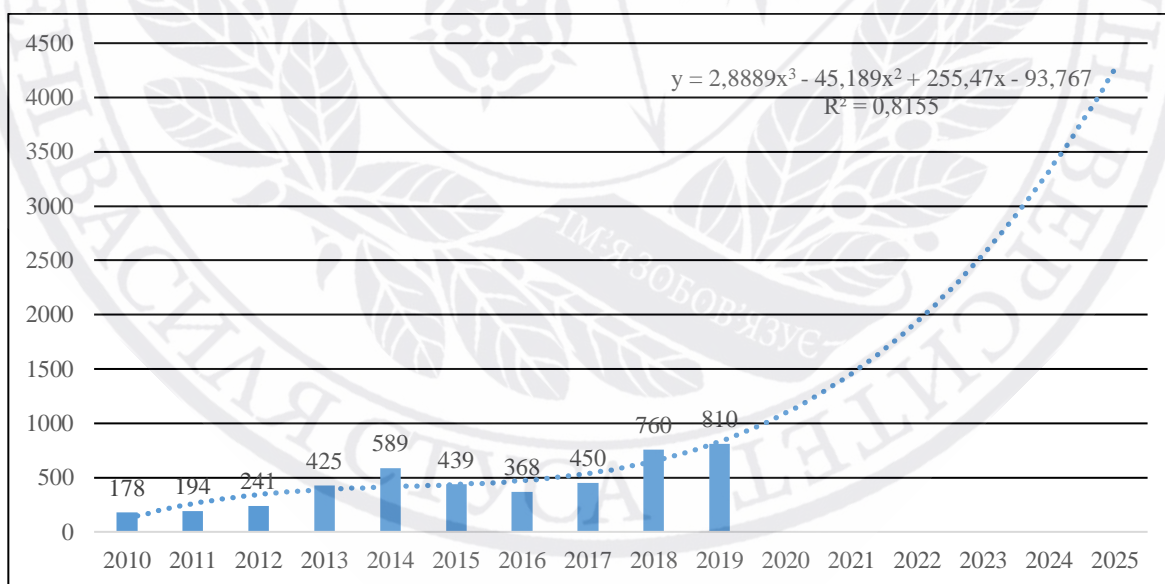

Рисунок 2.8– Прогноз еміграції українських громадян до Польщі до 2025 р., тис. ос.

Джерело: розраховано автором.

На основі даних Державної служби статистики України розраховано прогноз еміграції українців до Польщі до 2025 року (рис. 2.8). Прогнозні результати отримано шляхом використання поліноміальної функції 3-го порядку. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,82$, що свідчить про високу точність розрахунків, а рівняння має наступний вигляд:

$$y = 2,8889x^3 - 45,189x^2 + 255,47x - 93,767 \quad (2.1)$$

При збереженні наявної тенденції та відсутності стимулів для українців залишатися в Україні, кількість емігрантів до Польщі в 2025 році може перевищити 4 млн. осіб.

Набуття українцями права на вільне пересування співпало із глибокими структурними трансформаціями економіки, які супроводжувалися зниженням рівня життя та збільшенням кількості безробітних. Внаслідок деградації системи безкоштовної освіти та медицини оплата цих послуг перейшла на населення. За відсутності розвинутої системи кредитування особи, які бажали започаткувати свій бізнес, потребували стартового капіталу. Перехід до ринкової економіки створив новий попит на такі товари високої вартості як житло, автомобілі, побутову техніку та ін. Все це стимулювало міграцію за кордон, яка наприкінці 1990-х рр. перетворилася на масове явище та джерело доходів для багатьох сімей.

Відповідно до даних дослідження, проведеного в межах проекту МОМ у 2018–2019 рр., за кордоном перебувають для здійснення трудової діяльності близько 700 тис. громадян України.

Серед трудових мігрантів переважають чоловіки, найбільшу кількість серед яких є особи 30–44 років, більшість мігрантів походить із західних областей країни. 41% мігрантів мають середню або спеціальну освіту, 36% – вищу освіту (рис. 2.9).

Рисунок 2.9 – Оцінка кількості українських трудових мігрантів в 2019 році

Джерело: [58, с. 13]

Основні країни призначення трудових мігрантів – Польща, Російська Федерація, Чехія та Італія. На них приходить приблизно 80% загальних потоків короткострокових та довгострокових трудових мігрантів з України (рис. 2.10).

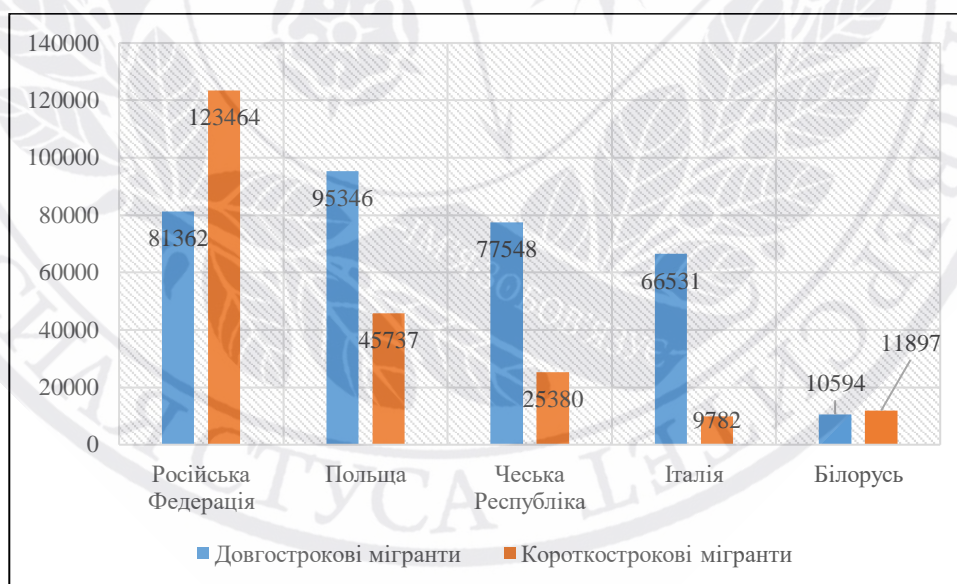

Рисунок 2.10 – Основні країни призначення трудових мігрантів з території України

Джерело: [58, с. 13]

Під впливом воєнного конфлікту та глибокої кризи еміграційні настрої населення зростають. Спробам вирішити проблеми у спосіб працевлаштування за кордоном сприяє й набутий українськими громадянами досвід роботи за межами держави, потужні міграційні мережі, які сформувалися впродовж останніх десятиліть. Опитування, проведене на замовлення Міжнародної організації з міграції в 2019 році, показало, що 8% українських громадян планують у найближчому майбутньому знайти роботу за кордоном або вже її знайшли. За даними аналогічного дослідження в 2018 р., таких було 6 %.

Сфери зайнятості українських трудових мігрантів за кордоном – це, в першу чергу, будівництво (чоловіки) та праця в домашніх господарствах (жінки), а також сфера послуг і сільське господарство.

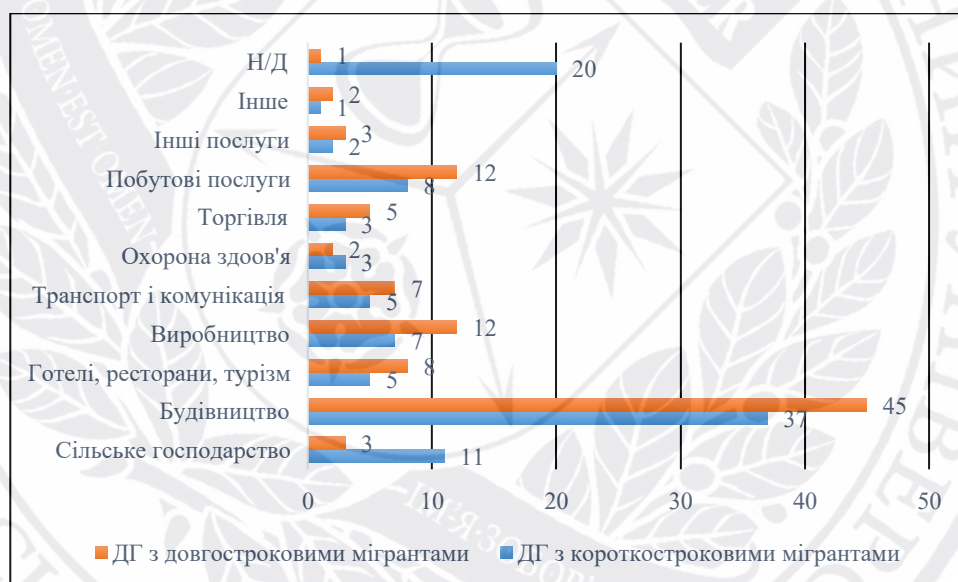

Рисунок 2.11 – Сфери зайнятості українських трудових мігрантів за кордоном в 2019 р., %

Джерело: [58, с. 14]

Згідно з результатами дослідження фінансових потоків, пов'язаних з міграцією, та їхнього впливу на розвиток України, організованого МОМ у 2018-2019 рр., більшість потенційних мігрантів, що планують короткотермінові виїзди з метою заробітку, збираються поїхати до Росії, для потенційних довгострокових мігрантів (на строк понад рік) Росія є другою країною призначення після Польщі.

За даними цього ж дослідження у структурі трудової міграції з України також спостерігаються зміни, зокрема: збільшується об'єми довгострокової міграції; до міграції вдається більше молоді, жінок, вихідців із північної, центральної і східної України [58, с. 15].

Щодо в'їзду іноземних громадян в Україну, то конфлікт на сході України, економічна криза та зниження рівня життя населення зменшили привабливість країни для іноземних громадян. У 2018–2019 рр. іноземці відвідували Україну вдвічі менше, ніж 2017 р. (рис. 2.12).

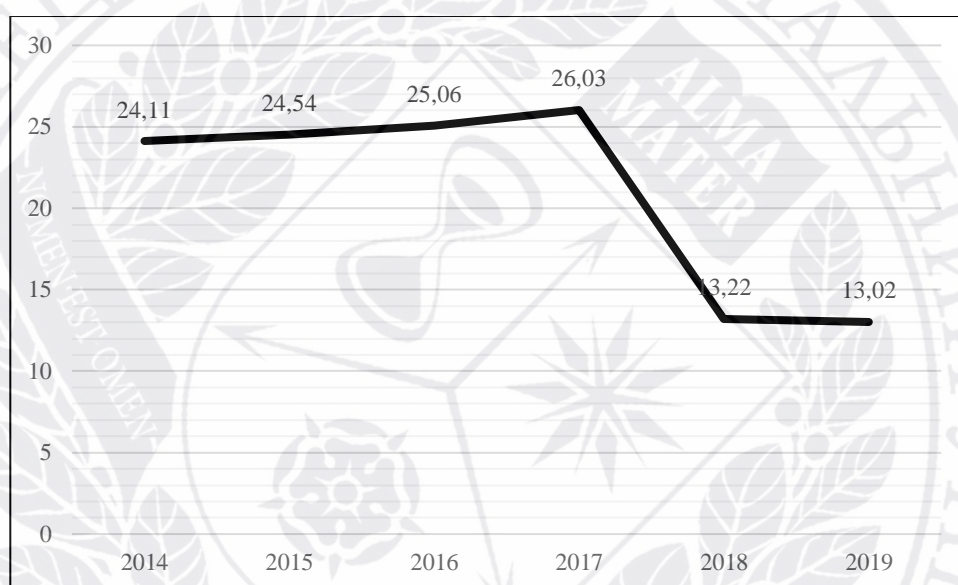

Рисунок 2.12– Кількість перетинів кордону України іноземцями у напрямку в'їзду, млн. разів

Джерело: [58, с. 21]

Кількість іммігрантів в Україні (тобто іноземців, що проживають за посвідками на постійне проживання) становить 250 тис. осіб, або дещо більше піввідсотка населення. В результаті подій 2014–2015 рр. чисельність іммігрантів зменшилася. Найбільша кількість іммігрантів є громадянами пострадянських країн (більше 80%). Понад половини із них отримали дозволи на постійне проживання в країні на підставі родинних зв'язків із громадянами України.

Трудові іммігранти – це керівники та менеджери (62,5 % в 2015 р.), зайняті у сфері торгівлі (23,1%) та переробної промисловості (16,7%). Найбільша

кількість серед них є громадяни РФ (18,8%), Туреччини (11,4%), Польщі (5,5%), Білорусі (5%) та Німеччини (4%).

До кризи кількість іноземних студентів в Україні зростала і 2013 р. досягла майже 70 тис. Найпопулярнішою є медична освіта. Майже половина іноземних студентів – жителі країн СНД. Однак, внаслідок конфлікту на сході країни прибуття мігрантів з метою освіти почало зменшуватися (рис. 2.13).

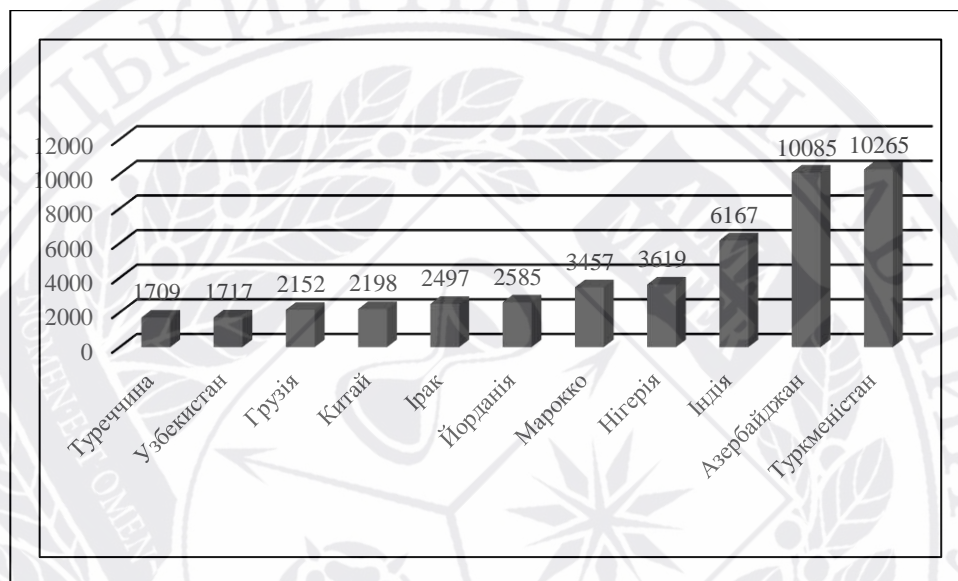

Рисунок 2.13 - Громадянство іноземних студентів у 2018/19 навчальному році, осіб

Джерело: [58, с. 23]

Вплив міграційної політики ЄС на Україну спостерігався в кількох аспектах. По-перше, політика ЄС стосовно віз та кордонів, протидії нелегальній міграції, заохочення імміграції спеціалістів та студентів, захисту прав мігрантів була значним чинником динаміки міграційних рухів населення України. Стійке зростання транскордонної мобільності українців, переорієнтація на європейські країни великої кількості трудових мігрантів, збільшення чисельності молоді, яка навчається в Європі, відплив за кордон представників деяких професій є її результатом. По-друге, бажання України після набуття незалежності побудувати відкриту до світу державу на основі загальноприйнятих в ЄС принципів поваги до прав людини обумовило формування міграційної політики на тих же засадах,

які застосовані в ЄС, зробило можливим широке застосування досвіду, накопиченого в Європі у сфері регулювання міграційних потоків. По-третє, зовнішньополітичний вектор міграційної політики ЄС забезпечив розвиток співпраці з Україною у міграційній сфері, надання їй технічної, фінансової, інформаційної допомоги з метою посилення можливостей держави регулювати міграційні процеси, що помітно сприяло перегляду міграційного законодавства, формуванню відповідних органів виконавчої влади. Найбільш очевидно вплив ЄС на розвиток міграційної політики України проявився у зв'язку із спрощенням візового режиму.

За таких умов, а також враховуючи перспективу відміни візового режиму для українців, поглиблення різноманітних зв'язків з країнами ЄС в результаті асоціації, що невідворотно активізує транскордонну мобільність населення в західному напрямку, а також необхідність імплементації *acquis communautaire* в ході подальшої інтеграції України з ЄС, вивчення, врахування і використання наукових доробок ЄС з міграційної політики видається дуже актуальним [59, с. 50–51].

2.3 Визначення причин еміграції українських громадян до країн ЄС

Український ринок праці багатий на спеціалістів, кваліфікованих працівників і високоінтелектуальних особистостей [60]. Структури попиту і пропозиції робочої сили станом на 2019 рік в Україні наведено в табл. 2.6 [69].

Отже, кількість робочих місць є не достатньою для задоволення ринку праці та спостерігається диспропорція між попитом та пропозицією. А також надлишок пропозиції трудових ресурсів на ринку праці зумовлює їх знецінення, тобто заробітна плата є далекою від максимуму та очікувань працівників. Середній коефіцієнт навантаження на одне вільне робоче місце у 2019 році 33,5 (табл. 2.6).

Однак, кожен громадянин хоче задовільнити повноцінно свої фізіологічні потреби, а для цього необхідно працювати та отримувати належну заробітну плату.

Більшість безробітних України вирішення цієї ситуації бачать у працевлаштуванні за кордоном. На ухвалення рішення про еміграцію мають значний вплив дві групи чинників (зовнішні (іноземні) та внутрішні (вітчизняні), які спонукають населення до пошуку роботи за кордоном. Основними причинами еміграції українців визначено:

Таблиця 2.6 – Попит та пропозиція робочої сили в Україні в 2019 році

	Кількість zareєстрованих безробітних, тис. ос.	Потреба роботодавців у працівниках на заміщення вільних робочих місць, тис. ос.	Навантаження zareєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць, ос.
Січень	429	47,4	91
Лютий	439,4	57,4	77
Березень	406,8	73,5	55
Квітень	374,2	64,3	58
Травень	352,6	69,6	51
Червень	330,2	66,5	50
Липень	319,9	65,3	49
Серпень	311,9	77	40
Вересень	303	73,4	41
Жовтень	281,9	73,2	39
Листопад	309	67,7	46
Грудень	354,4	50,4	70

Джерело: [60, с. 113]

високий рівень життя населення за кордоном, який приваблює емігрантів;
привабливі соціальні умови в країнах-приймання для населення та емігрантів;

можливість кар'єрного росту, який стимулює до подальшого самовдосконалення та розвитку;

значне зростання цін в Україні на комунальні послуги, продукти першої необхідності та щоденного вжитку, а також відсутність безкоштовного медичного забезпечення;

зростання реального та прихованого безробіття, що виникло через закриття багатьох підприємств, економічну кризу, збільшення внутрішньої міграції із тимчасово окупованих територій, невчасної виплати заробітної плати і т. д.;

вищий рівень технічного забезпечення, рівень охорони праці для працівників за кордоном;

диспропорція між економічним розвитком регіонів України, який спонукає до виїзду з регіонів, що не є економічно розвинутими і показники доходів держави нижчі за середні;

зниження реального рівня життя та рівня безпеки в Україні;

посилення соціальної напруженості серед українських громадян;

стрімке падіння “показника щастя” в Україні за 2014–2019 роки [67].

Україна посіла 132 місце у рейтингу найщасливіших країн світу і конкурує з такими країнами як Судан і Уганда. Цей показник характеризує негативну динаміку процесів в Україні, бо на початок 2013 року наша країна посідала 87 позицію у цьому ж рейтингу [67].

Усі перераховані вище причини міграції спонукають українців до еміграції з метою знайти роботу відповідну своєму рівню знань, вмінь та кваліфікації, яка б приносила достойний прибуток.

Здійснивши аналіз міграційних процесів за останні роки, можна виявити ряд особливостей, а саме:

зросла маятникова міграція, тобто багато заробітчани повертається додому, після зникнення “ілюзій шикарного життя”;

“помолодшав” вік українських заробітчани, зокрема середній вік емігрантів складає 27–32 роки і Україну покидають молоді та потенційно перспективні люди [66];

за 2019 рік із України з професією ІТ виїхало 3120 осіб на кращі умови праці, коли у 2014 році виїзд становив лише 1431 спеціаліста в даній галузі, що приводить до втрати виробника кінцевого продукту, а саме програмного забезпечення або новітніх технологій [68];

зросла нелегальна міграція, а також створення кількості фіктивних підприємств, які займаються перевезенням українців у країни ЄС на важку роботу.

Із закінченням переміщення трудові мігранти здійснюють процес адаптації, що суттєво впливає на працевлаштування, тому що зміни відбуваються не лише в територіальному просторі, а й у соціальному та матеріальному плані і психологічному стані самого емігранта в цілому.

Емігранти долають тисячі кілометрів не лише через матеріальні проблеми, а й через можливості реалізувати себе. Так, в Україні за 2017–2019 роки відбувся вплив молодих енергетиків та робочої сили із технічних спеціальностей на 2,7 % більше, ніж у попередні роки [73].

Країнами лідерами за кількістю прийнятих українців-емігрантів у 2019 р. є Польща, РФ, США та інші. Згідно з даними досліджень Expat Insider у РФ проживає найбільша кількість українців – 4,4 млн. осіб. Це більше половини всіх українців за межами України. Серед європейських країн найбільше українців проживає в Польщі – 1,2 млн осіб, стільки ж українців у Канаді, ще 940 тисяч – в США, 500 тисяч – в Бразилії, 231 тисяча – в Італії і 230 тисяч – в Німеччині [74]. Європейські країни сприяють міграції українців, наприклад, Канада зменшила перелік документів для отримання візи до Канади.

Згідно з дослідженням InterNations більшість українських мігрантів – це жінки (72 %) віком до 32 років, які, як правило, високо освічені. 57 % українських мігрантів за кордоном працює, 7 % – шукають роботу, а 6 % – є студентами. 18 % українців зайняті в ІТ-сфері [75].

У першому кварталі 2019 р. емігранти переказали в Україну з Польщі понад 4,3 млрд. злотих, що на 2 млрд. перевищує об'єм грошових переказів у Польщу.

Найпопулярнішими для студентів є Польща, Німеччина, РФ, Канада, Італія, Чехія, США, Іспанія, Австрія, Франція та Угорщина. Порівнюючи динаміку зростання кількості студентів із України в іноземних країнах за 2009–2016 роки збільшення становить більше 176 %. У минулому навчальному році кількість українців в іноземних університетах сягнула майже 67 тис. осіб [76].

Аналізуючи сфери та галузі працевлаштування українців за кордоном, спостерігається в основному працевлаштування емігрантів водіями і будівельниками, що потребує значних фізичних зусиль.

Основними причинами, які спонукають до виїзду за кордон українок, є:

нестача коштів на існування – 16 %;

пошук кращого життя – 31 %;

уникнення наявних проблем – 27%

інший варіант – 26 %.

Проаналізувавши відповіді респондентів, 56 % опитаних незадоволені розміром допомоги країни, а 18% вважають, що діяльність уряду спричинила їх виїзд з-за кордон, зокрема:

високі ставки податку на прибуток;

постійне підвищення комунальних платежів;

різке падіння рівня купівельної спроможності;

часті перевірки і контроль з боку державних органів влади приватних підприємців тощо.

Українки в основному покидають Україну на 1–3 роки, після чого повертаються та влаштовують певні “канікули” протягом 1–2 місяців і знову покидають Україну. 51 % опитаних жінок під час еміграції шукали підтримку, 32 % жінок покидали Україну самостійно й лише 17 % емігрувало за допомогою програм “Work and Travel” та “ERASMUS”. Переважна більшість емігрантів здійснює виїзд організовано, тобто відбувається планування, акумулювання коштів, пошук роботи в Інтернеті, а також аналізування відгуків жінок, які вже були на подібних роботах. Розміром коштів, які розраховані на адаптацію мігранта в чужому середовищі і часом на пошук роботи, адже, що більший запас

коштів, то більше часу для розгляду вакансій та можливостей і є можливість забезпечити себе умовами проживання та можливістю здійснення вибору. Опитуванням встановлено, що 71 % українок виїжджає із України із грошовим запасом 350–600 євро, а 12 % жінок - лише 200–300 євро, 9 % перетинали кордон із сумою 650–1200 євро і тільки 8 % виїжджали із запасом коштів понад 1250 євро. Українки з таким запасом змушені зразу влаштовуватись на роботу і це часто не відповідає їхній кваліфікації чи можливостям.

У період здешевлення гривні українці менше виїжджали у США та Канаду, тому що вартість квитка на літак заставляла думати чи варто емігрувати в ці країни і про пошук альтернативних країн.

Грошовий запас 350–600 євро розрахований на мінімальні витрати на проживання близько до двох тижнів. Зокрема сюди входять такі витрати: 15–20 євро на кімнату або номер в готелі; 12–15 євро на продукти харчування; 4 євро на проїзд; 5 євро на публікації з вакансіями; 4 євро на зв'язок із родиною.

Витрати на проживання є мінімальними та їхній розмір залежить від країни та регіону еміграції. Великою проблемою є те, що українки з мінімальною кількістю грошей прискорюють своє працевлаштування й не серйозно ставляться до умов праці, тому що просто необхідно забезпечити мінімальний прибуток, який слугуватиме базисом для подальшого проживання.

У теперішніх умовах відбувається зміна акцентів стосовно питання, хто є головним годувальником у сім'ї. Адже раніше головним у сім'ї був чоловік, а жінки акцентували увагу на турботу про сім'ю та дім. Сьогодні ж спостерігається тенденція прирівнювання участі чоловіка в сімейному бюджеті із участю жінки, тому що вона з кожним роком стає більш незалежною й самодостатньою, отримуючи рівні права із чоловіком.

Серед опитаних жінок кожна третя із мінімальним запасом коштів влаштовується на роботу, в якій немає ані перспектив, ані розвитку.

Таким чином, на 2019 рік спостерігалось глобальне збільшення потоків міжнародної міграції робочої сили. Міграційні потоки часто мають хвилеподібний характер та з 2015 року стають більш інтенсивними, у 2019 році

спостерігається збільшення масштабів виїзду вчених та спеціалістів, що характеризується низкою таких наслідків для нашої країни:

втрата Україною найбільш конкурентоспроможної частини власної робочої сили (особливо науковців та фахівців), що призводить до уповільнення темпів науково-технічного прогресу;

втрата Україною іноземної валюти, яка вивозиться емігрантами як власні заощадження;

дискримінація і експлуатація наших громадян з боку роботодавців;

виникнення політичних та економічних претензій до України з боку країн-реципієнтів через збільшення потоків нелегальної трудової міграції українців;

зростання злочинності і соціальної напруженості у суспільстві через міжнаціональні конфлікти;

під час реадаптації емігранти неохоче займаються діяльністю, яку здійснювали до еміграції;

старіння населення України через відтік молодого населення;

зменшення розміру ВВП і т. д.

Головним чинником, що спонукає громадян на виїзд є значно вищий рівень оплати праці за межами України. Тому, щоб стимулювати власне виробництво, демографічний “бум”, соціально-економічну стабільність варто здійснити значне капіталовкладення у власні ресурси та здійснювати ефективну державну міграційну політику. Адже саме держава за допомогою інструментів впливу може відкоригувати ситуацію, що спостерігається зараз на ринку праці. За допомогою впровадження політики протекціонізму реально зменшити відтік висококваліфікованої робочої сили і збільшити обсяги і розвиток власного виробництва. Також Україна за таких умов зможе позбутися іміджу країни-імпортера підготовлених кадрів і розвинути власну економіку до нових рівнів.

Висновки до розділу 2

Визначено, показник вибулих та прибулих осіб протягом 2002-2019 рр. характеризується певними коливаннями; найбільшу кількість прибулих зафіксовано в 2012 році, а саме 76361 ос.; щодо кількості вибулих, то найбільша їхня кількість спостерігалась у 2002 році (76264 ос.), а найменша – в 2016 році (6465 ос.).

Різні області України характеризуються різною динамікою міграційних потоків. Найбільший показник приросту демонструють такі області: Київська (154,1), м. Київ (47,4), Одеська (32,3) та Харківська (16,9). Щодо областей з найбільшим від'ємним показником, тобто тим, що відображає еміграцію (виїзд) населення, то вони є наступними: Вінницька (-24,5), Кіровоградська (-24,1), Луганська (-24,1) та Херсонська (-21,8).

Лідером за кількістю емігрантів є Харківська область із кількістю виїжджаючих 5955 осіб; за нею слідує м. Київ (4676 ос.); Рівненська (1227), Львівська (1184), Дніпропетровська (1093), Одеська (1043) та Івано-Франківська (1032) області.

В 2019 році лідером за кількістю прибулих стали м. Київ (9135), Харківська (8375), Одеська (4852), Київська (2340), Полтавська (1510), Дніпропетровська (1509), Львівська (1317) області. Найбільшу частку прибулих в дані області склали іноземні громадяни, які прибули із метою навчання.

В цілому, в 2019 році Україна характеризується міграційним приростом, який склав 4,4.

Зовнішня трудова міграція більш поширена серед чоловіків – вони становлять дві третини від загальної кількості трудових мігрантів з України. Частка трудових мігрантів серед українських чоловіків віком 15 – 70 років становить 4,8 %, тоді як жінок – майже вдвічі менше (2,2 %).

Постійно збільшується чисельність українців, що проживають на території ЄС. У 2019 р. їх налічувалось 905,2 тис. Вони становили більше 6% іноземців із третіх країн на території ЄС. Найбільша кількість українців проживали в Італії

(238 тис.), Польщі (336 тис.), Німеччині (112 тис.), Чехії (113 тис.) та Іспанії (84 тис.).

Розраховано прогноз еміграції українців до Польщі до 2025 року. Прогнозні результати отримано шляхом використання поліноміальної функції 3-го порядку. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,82$, що свідчить про високу точність розрахунків. Визначено, що кількість емігрантів до Польщі в 2025 році може перевищити 4 млн. осіб.

Кількість іммігрантів в Україні (зокрема іноземців, що проживають за посвідками на постійне проживання) становить 250 тис. осіб, або дещо більше піввідсотка населення.

Визначено, що вплив міграційної політики ЄС на Україну спостерігався в кількох аспектах. По-перше, політика ЄС щодо віз та кордонів, протидії нелегальній міграції, заохочення імміграції спеціалістів та студентів, захисту прав мігрантів тощо була значним чинником динаміки міграційних потоків населення України. По-друге, прагнення України після здобуття незалежності побудувати відкриту до світу державу на основі загальноприйнятих в Європі принципів об'єктивно зумовило формування міграційної політики на тих же основах, що застосовані в ЄС, зробило можливим широке використання досвіду, накопиченого в ЄС у сфері регулювання міграційних потоків. По-третє, зовнішньополітичний вектор міграційної політики Євросоюзу забезпечив розвиток співпраці з Україною у міграційній сфері, надання їй конкретної технічної, фінансової допомоги з метою посилення можливості держави регулювати міграційні процеси, що помітно сприяло перегляду міграційного законодавства, формуванню відповідних органів виконавчої влади.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

3.1 Фактори впливу на збільшення міграційних потоків до країн ЄС

Питання ефективної міграційної політики гостро стоїть на порядку денному більшості країн світу. Як управляти процесами міграції? Як мінімізувати виїзд населення та заохочувати прибуття потрібної країні робочої сили? Як стримувати нелегальну міграцію та що робити з нелегальними мігрантами? Країни, які знаходять рішення на ці та інші міграційні виклики, вибудовують ефективну міграційну політику, яка вносить свій вклад в економічний і політичний розвиток суспільства.

Україна є учасницею європейської системи міграційного контролю, що зумовило в 2007 році укладання Угоди про реадмісію з Європейським Союзом, і відповідно зобов'язує Україну приймати нелегальних мігрантів, які перетнули її кордон на шляху до країн ЄС. Угода набрала чинності з січня 2010 року. Вона передбачає високий рівень координування діяльності українських державних органів у сфері управління міграцією.

На процес міграції виливають різноманітні чинники: психологічні, моральні, соціальні тощо. Спочатку спостерігається загострення причин, які спонукають людину до міграції, під дією зовнішніх чи внутрішніх чинників. Далі розгортаються етапи міграції: формування мотиву, пошук оптимального рішення, дії, зміни, реакція та вплив мешканців нового місця переселення на дії мігранта. У спрощеному вигляді схему міграції зображено на рис. 3.1.

В останні роки в Україні набули розповсюдження міграційні процеси. Населення різних регіонів неоднаковою мірою залучена до міграційних процесів. Регіони, де в найбільшій мірі відбуваються міграції населення, зокрема працездатного віку є наступні: Південно-Східний, Донецька, Дніпропетровська, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Херсонська та Харківська області. У цих

регіонах інтенсивність міграційних процесів вища загальнодержавного рівня, причому має місце зближення міграційної ситуації в місті та селі.

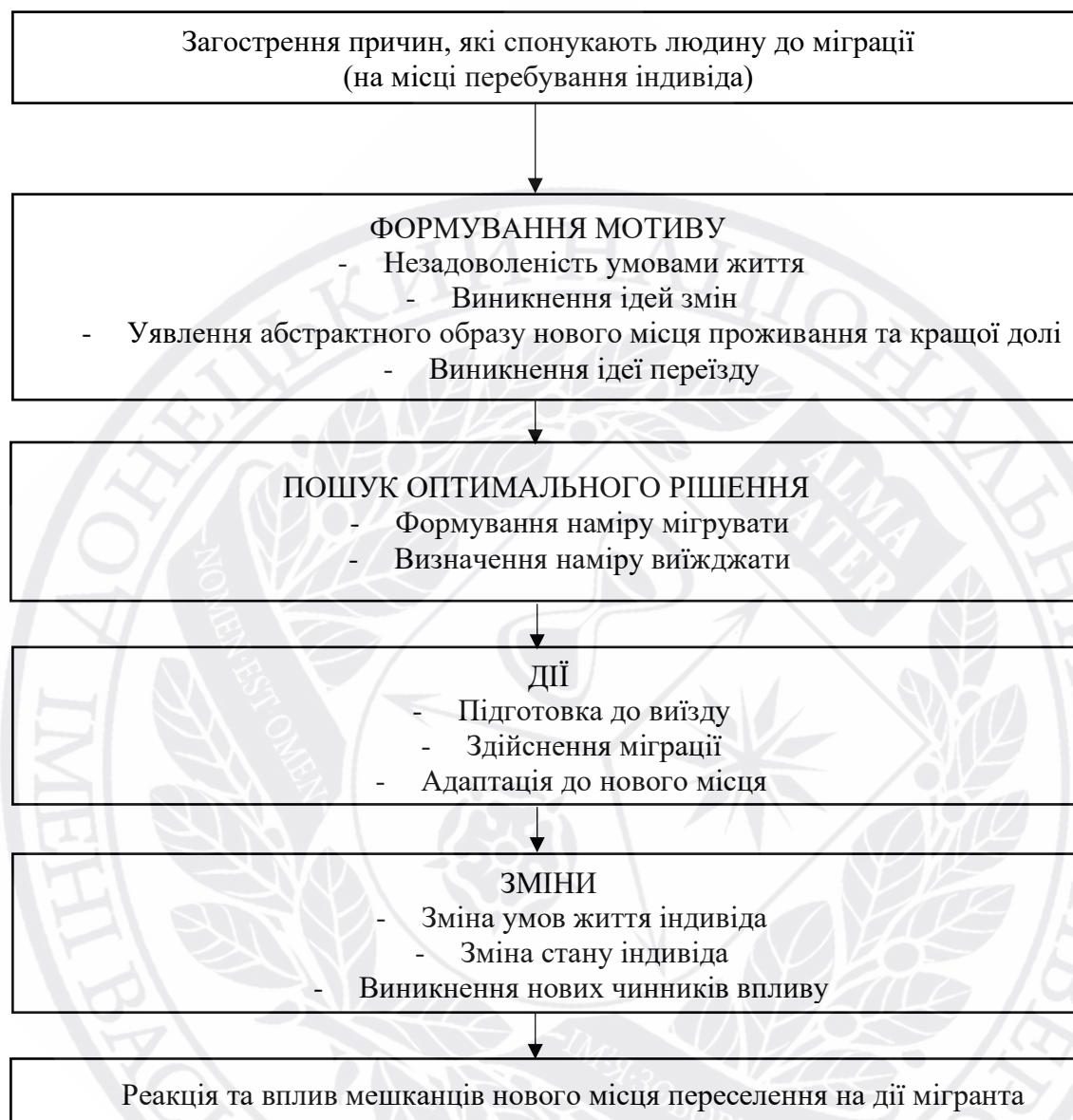

Рисунок 3.1 – Структурно-логічна схема міграційного процесу

Джерело: Розроблено автором

На мікрорівні вивчається міграційна реакція окремих індивідів, сімей або домогосподарств на зміну тим чи іншим показникам умов життя, важливим з точки зору прийняття рішень на міграцію.

Україна є однією з найкрупніших країн-донорів робочої сили в Європі. Зовнішня трудова міграція стала об'єктивною реальністю на сьогоднішній день. Про це свідчить великий відтік робочої сили закордон.

Формування міграційних потоків відбулося іще в кризових умовах перехідного періоду за наступних факторів: низька заробітна плата, зростання безробіття та вимушена неповна зайнятість, поширення бідності, високий рівень майнового розшарування населення.

Структуру загальних міграційних потоків, їх питому вагу, з якої наочно можна уявити її кількісний і якісний характер, представлено на наступному рисунку 3.2 [76, с. 197].

Розташована на східному кордоні Європейського Союзу, Україна мимоволі стає притулком для тисяч мігрантів, які прагнуть дістатися до країн Західної Європи, в пошуках кращих умов життя, чи шукають притулку в самій Україні. Географічне положення України обумовлює великі транзитні потоки через країну, а посилений контроль над міграційними потоками з боку ЄС зупиняє мігрантів в Україні, таким чином відбувається їх накопичення на території України.

Відсутність регулювання і контролю міграційних процесів провокує накопичення і загострення проблем. В Україні наразі гостро постають проблеми трудової міграції, демографічної кризи, відтоку за межі території України висококваліфікованих робітників. Деякі проблеми наразі існують на латентному рівні, але їхнє загострення – це лише фактор часу. Аналізуючи досвід західних країн, можна вже зараз зробити певні висновки та вжити відповідних заходів.

Отже, проблеми які нині постають перед Україною внаслідок активізації міграційних процесів можна поділити на проблеми економічного, соціального та культурного характеру.

До економічних перш за все належать проблема безробіття, становище українських нелегальних мігрантів за кордоном, низький рівень життя серед іммігрантів в Україні. У пошуках краще оплачуваної праці та вищого рівня життя українці їдуть за кордон.

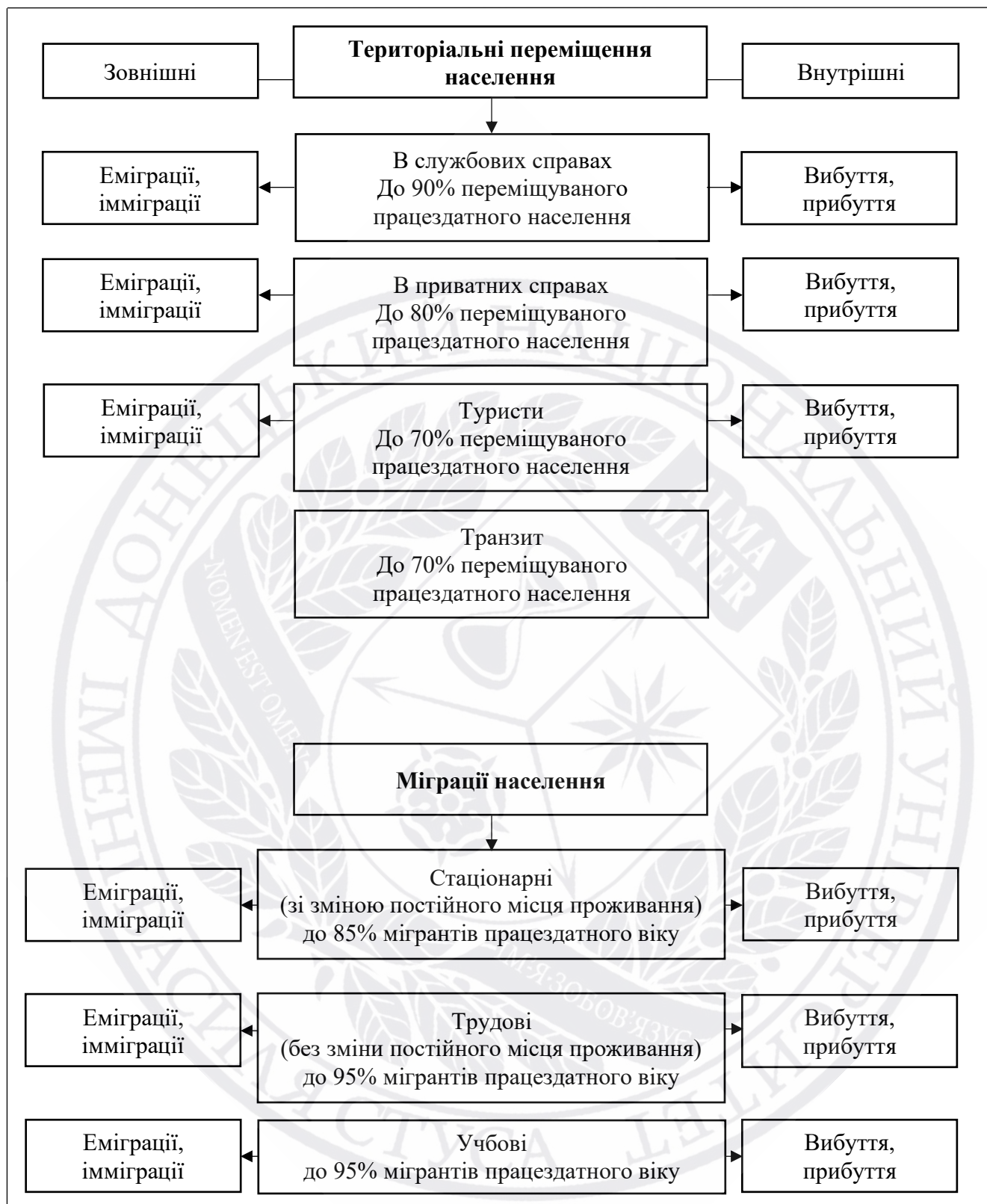

Рисунок 3.2 – Структура територіального руху населення в Україні

Джерело: Розроблено автором

Власне це і є одним з головних викликів для України – створення гідних умов праці та життя для громадян, аби зменшити відтік інтелектуальної та

висококваліфікованої частини працездатного населення. Що стосується іммігрантів, яких часто розцінюють як конкурентів на ринку праці, а особливо за часів безробіття та економічного спаду, вони переважно працюють на таких роботах, де місцеве населення не буде працювати за жодних умов (так звана 3-D робота — від англ. dirty, dangerous, degrading — брудна, небезпечна, така, що веде до деградації).

В Україні вони займають ті сфери, де немає конкуренції — переважно, це торгівля на великих ринках та будівництво. Інша справа, що нелегальні мігранти не сплачують податки та направляють частину зароблених коштів на батьківщину для підтримки своїх родин.

Соціальні проблеми тісно пов'язані з економічними. До соціальних проблем слід віднести нелегальну та злочинну міграцію, торгівлю людьми, а також прояви дискримінації, ксенофобії щодо іммігрантів. Трудова міграція веде до загострення соціальних проблем безпосередньо в Україні. Масовий від'їзд молоді на заробітки та навчання за кордон спричиняє негативні демографічні наслідки, що призводить до зменшення народжуваності, старіння нації. Також трудова міграція веде до руйнації моральних цінностей, зокрема сімейних відносин. Україна зіштовхнулася із абсолютно новою для неї проблемою соціального сирітства, коли один чи обоє батьків дитини знаходяться на заробітках, а вихованням займаюся родичі, а інколи виникає потреба й державної опіки (здебільшого характерно для західних областей України).

Масштабам нелегальної міграції в Україні сприяють:

ліберальне імміграційне законодавство в порівнянні з іншими країнами, толерантність та лояльність візової політики України, наявність економічних чинників, що створюють умови для розширеної мережі посередників нелегальної міграції на території України;

можливість безконтрольного пересування, тривалого нелегального проживання та працевлаштування;

відсутність налагодженого механізму депортації іноземців з України, які нелегально прибули або перебувають на території України.

про реадмісію між ЄС та Україною робить останню не привабливою для організаторів незаконної переправи нелегалів через кордони між Україною та ЄС.

Культурні проблеми тісно переплітаються з соціальними. До культурних проблем можна віднести низький рівень освіти серед іммігрантів, часто недостатнє знання мови, утворення закритих спільнот, що перешкоджає належному сприйняттю культури та звичаїв, і як наслідок відсутність інтеграції. Брак політики інтеграції мігрантів може призвести до утворення гетто з тих етнічних груп мігрантів, які прибувають в Україну. Гетто утворюються через те, що держава не займається мігрантами, не захищає їх та не дає можливості увійти в легальний режим. Все починається із соціальної адаптації, таких процесу натуралізації, доступ до освіти та медицини, отримання легальної роботи. Якщо цього не відбувається, то мігранти переходять в «тінь» і витискуються на «узбіччя» життя, що власне і призводить до їх подальшої криміналізації. В Україні іноземцями та іммігрантами переважно вважаються люди, які відрізняються за зовнішніми ознаками від місцевих жителів. Наприклад, людей, які прибувають з Росії (а їх поки більшість) і теж «займають робочі місця», мало хто сприймає як загрозу чи не за «своїх». Натомість головний удар ксенофобських настроїв припадає на «нетрадиційних» іммігрантів (вихідці із країн Африки та Азії).

Для забезпечення управління міграційними потоками необхідно здійснити інституційну реорганізацію, тому що основні проблеми координації і реалізації міграційної політики полягають у невизначеності задач та розпорошеності повноважень між органами, які займаються питаннями міграції. Проте інституційні зміни пов'язані з напрямками та метою міграційної політики України, які також залишаються досі невизначеними. Для створення ефективної інституційного забезпечення міграційної політики необхідно враховувати успішний досвід країн-членів ЄС [96].

Недоліки нормативно-правового регулювання міграції в Україні призводять до існування складності в управлінні, що виражається через

негативний вплив міграційних процесів на соціально-економічну ситуацію в державі. Багатогранність прояву наслідків міграції потребує комплексних заходів на регіональному, загальнодержавному, транскордонному та міжнародному рівнях, що повинні чітко регламентуватись відповідними нормативно-правовими документами. Декларативний характер програм у сфері реалізації міграційної політики, тривалий процес прийняття проектів законів, інші недоліки нормативно-правового забезпечення регулювання міграції в Україні посилюють деструктивні процеси в суспільстві та призводять до подальшого відпливу висококваліфікованих кадрів з України та притоку на їх місце низько кваліфікованої робочої сили із інших країн. Міграційні процеси в умовах глобалізації й інтеграції України у світову спільноту за різними проявами відображають рівень розвитку і відкритості суспільства. Розуміючи це, держава має вживати радикальні міри стосовно покращення існуючої ситуації у сфері вдосконалення нормативно-правової бази регулювання міграції як базису здійснення державної міграційної політики.

3.2 Інструменти державної міграційної політики України

Сучасні ринкові перетворення, що відбулися і відбуваються сьогодні в Україні, суттєво впливають на формування та функціонування вітчизняного ринку праці, трудовресурсну ситуацію, а, отже, і на міграційні процеси та міграційну активність населення. Особливості регулювання міграції робочої сили у ринковому середовищі пов'язані з особливостями формування українського ринку праці, що, з одного боку, вимагає врахування загальних закономірностей організації та регулювання ринку, а з іншого – специфіку соціально-економічного та політичного розвитку держави [86].

Регулювання трудових міграційних потоків в умовах адаптації економіки до ринкових умов є об'єктивною необхідністю.

Ринок праці, як економічна категорія, виражає відносини між власником коштів (покупцем або роботодавцем) та найманим працівником (власником

робочої сили) щодо купівлі-продажу робочої сили. Ринок праці, який є підсистемою у комплексі ринкових відносин, залежить від ступеня зрілості інших ринків, від рівня розвитку всієї економічної системи [93, с. 3]. Він підкоряється ринковим законам.

Отже, процеси, що відбуваються та пов'язані з ринком праці, також регулюються ринковими інструментами, в тому числі і міграційні пересування робочої сили. Відносини на ринку реалізуються за допомогою таких інструментів, як гроші, ціни та конкуренція, а їх результати оцінюються у формі прибутку або збитків [90, с. 95].

Виходячи з цього, можна стверджувати, що основними ринковими інструментами, що впливають на міграційні процеси є:

- конкуренція робочої сили;
- попит та пропозиція робочої сили на ринку праці;
- ціна робочої сили;
- трудовий дохід найманих працівників;
- фінансові можливості роботодавців для покупки кваліфікованої робочої сили;
- розвиненість ринкової інфраструктури;
- інформація.

Сьогодні в Україні незадовільні показники та негативні тенденції, що склалися у міграційній сфері, свідчать, що регулювання міграційних процесів відбувається під впливом переважно ринкових чинників, яким не протиставлено державні інструменти регулювання. Така ситуація вимагає переорієнтації ролі держави в управлінні міграцією, зокрема трудовою.

Відсутність в Україні державної моделі міграційної політики обумовлює невизначеність таких її елементів, як мета, принципи, методи та заходи, таких основних понять, як державне регулювання трудової міграції, його основних принципів і мети.

Метою державного регулювання є забезпечення правової бази функціонування ринкової системи, встановлення законних та ефективних взаємовідносин між виробниками, постачальниками та споживачами продукції [94, с. 8].

До основних інструментів державного регулювання економікою відносяться:

- 1) фіскальна (пільгова-бюджетна) політика;
- 2) грошово-кредитна політика;
- 3) соціальна політика і політика регулювання доходів;
- 4) зовнішньоекономічна політика [94, с. 26–27].

Обов'язковим у державному регулюванні є використання такого інструмента, як соціальна політика. Функцію перерозподілу доходів держава виконує через пільгову систему, а також різноманітні соціальні програми з державної допомоги незаможним прошаркам населення, реалізує політику у сфері зайнятості тощо. До соціальної політики відноситься діяльність держави у сфері освіти, медицини, культури.

У числі важливих інструментів економічної політики – державне регулювання зовнішньо-економічної діяльності. Держава здійснює торговельно-валютне регулювання, використовує валютні обмеження, квотування, ліцензування, митні збори, субсидії тощо [94, с. 27–28].

Всі інструменти державного регулювання тісно взаємозалежні і при прийнятті рішення в одній сфері необхідно враховувати їх вплив на інші.

Державне регулювання трудової міграції - це діяльність, заснована на використанні системи методів й інструментів законодавчого, виконавчого, контролюючого характеру, яка реалізується правомочними державними інститутами з метою впорядкування, підвищення ефективності та зниження негативних наслідків трудової міграції й сприяє стійкому функціонуванню та розвитку економічної системи за рахунок використання трудового потенціалу країни та раціонального залучення робочої сили в проблемні сектори економіки у відповідності до цілей соціально-економічного розвитку країни [93, с. 47–51].

Конструювання концептуальних основ державного регулювання трудової міграції потребує визначення його принципів. Принципи – це правила, на яких ґрунтується система управління міграційними процесами, що є загальними нормами державної міграційної політики, та сприяють якості й ефективності її здійснення [92, с. 95].

Основними принципами державного регулювання трудової міграції є:

- захист прав та свобод людини на основі законності та неухильного дотримання норм міжнародного права;
- захист національних інтересів та забезпечення безпеки України;
- додержання балансу інтересів індивідуума, суспільства та держави, їх взаємна відповідальність;
- диференційований підхід до вирішення проблем різних категорій мігрантів;
- взаємодія органів законодавчої, виконавчої влади та місцевого управління із громадськими об'єднаннями мігрантів;
- раціональний територіальний перерозподіл мігрантів [93, с. 96].

Пріоритетними задачами, що стоять перед державою, при регулюванні трудової міграції є:

- подолання та попередження стихійного розвитку міграції;
- вироблення та реалізація дієвих важелів та інструментів впливу на міграційні потоки;
- підвищення ефективності використання трудового потенціалу як іноземних, так і вітчизняних трудових мігрантів.

Водночас протиставлення та співвідношення «ринок – держава» повинно бути виваженим, на основі раціонального поєднання ринкових та державних інструментів регулювання як важливих складових розвитку держави. Масштаби державного регулювання, його конкретні форми і методи повинні бути чітко окреслені і визначені у національній моделі міграційної політики [101, с. 32–39].

Міграційна політика – це система засобів, за допомогою яких держава регулює потоки мігрантів для досягнення цілей, що відповідають інтересам

розвитку суспільства [89, с. 270]. Розбудовуючи міграційну політику, Україна має керуватися загальноновизнаними міжнародними принципами:

- право на вільне пересування та вибір місця проживання у своїй країні;
- право виїхати за межі будь-якої країни, включаючи власну, і повертатися до своєї країни;
- право на захист сім'ї;
- право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися даним притулком;
- право на громадянство і його зміну;
- право іноземця, особи без громадянства, що легально перебуває в державі, на захист від депортації;
- право на забезпечення потреб осіб, які належать до національних меншин [96, с. 79].

Відповідно до цих принципів, держава, реалізуючи міграційну політику, повинна забезпечувати:

- кожному, хто на законних підставах перебуває на території країни, свободу пересування;
- вибір місця проживання, право вільно залишати територію країни, за винятком обмежень, встановлених законодавством, а також в'їжджати в країну громадянам країни;
- умови для реалізації мігрантами своїх прав і свобод та виконання ними обов'язків;

неможливість створення для іноземців безпідставних пільг чи переваг, що б ставили їх у привілейоване становище у порівнянні з іншими громадянами країни;

- неможливість надання привілеїв чи обмежень щодо мігрантів за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства, політичних переконань, статі, належності до певної соціальної групи, майнового стану, за мовними та іншими ознаками;

- регулювання міграційних потоків з урахуванням соціально-економічного розвитку регіонів;
- уникнення масових стихійних і нерегульованих процесів міграції населення;
- всебічне сприяння поверненню до країни вихідців з її території;
- взаємодію та координацію діяльності органів виконавчої влади і громадських організацій на міжнародному рівнях;
- національні інтереси країни у співробітництві країни в сфері міграції з міжнародними організаціями та іншими державами [98, с. 37–44].

Державна міграційна політика проводиться наступним чином:

- прийняття відповідних законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері міграції, затвердження і виконання державних та регіональних цільових програм у цій сфері;
- забезпечення ефективного управління міграційними процесами через посилення взаємодії державних органів у розв'язанні міграційних проблем та утворення в системі центральних органів виконавчої влади спеціально уповноваженого органу у справах міграції;
- забезпечення належного фінансування проведення державної міграційної політики, що здійснюється за рахунок коштів та у порядку, передбаченому законодавством України;
- здійснення заходів з інформаційного забезпечення та супроводження проведення державної міграційної політики [99, с. 3–23].

Регулювання міграційних процесів – це окрема сфера соціальної політики, яка реалізується комплексом правових, адміністративних та економічних методів.

Правові методи регулювання мають на увазі прийняття законів та законодавчих актів, видання інших нормативно-правових документів, і вироблення механізму їх реалізації та контролю.

Адміністративні методи мають на увазі пряме управління з боку держави. Адміністративна діяльність - це засіб виконання обов'язків, покладених на

відповідні підрозділи системи управління та керівників, а також створює передумови вирішення поставлених цілей та завдань. До адміністративних методів відноситься, наприклад, адміністративний контроль, зокрема, паспортно-візовий, санітарно-епідеміологічний та інші види контролю [95, с. 64].

Економічні методи регулювання – це система прийомів та способів прямого впливу на соціально-економічні процеси із дотриманням вимог економічних законів за певних товарно-грошових відносин із використанням економічних важелів. До економічних методів регулювання належать: прогнозування, матеріальне стимулювання та санкції, фінансування й кредитування, використання таких категорій, як заробітна плата, ціна тощо [96, с. 98].

Таким чином, відповідно до визначених методів регулювання, загальних інструментів державного регулювання і основних задач, що стоять перед державою у міграційній сфері, у її розпорядженні є наступні інструменти.

1. Закони і нормативно-правові документи. Використання цього інструменту передбачає регулювання міграційних процесів шляхом формування, удосконалення та реалізації національного законодавства з питань міграції, а також контроль за його виконанням; приведення чинного законодавства у відповідність до міжнародних норм та вимог; розвиток інституцій ліцензування господарської діяльності із посередництва у працевлаштуванні громадян України за кордоном, покращення їх соціального захисту та запобігання торгівлі людьми, нелегальній міграції.

2. Соціальна політика. Створення місткого та привабливого внутрішнього ринку праці, посилення мотивації до законної зайнятості; створення системи адаптації та інтеграції мігрантів (як іммігрантів у приймаюче суспільство, так й емігрантів, які повернулися до країни після перебування в іншій країні).

3. Зовнішня діяльність. Приєднання України до багатосторонніх договорів з питань праці й соціального захисту трудових мігрантів та забезпечення їх реалізації; укладання міждержавних та міжурядових договорів щодо

працевлаштування трудових мігрантів; співробітництво прикордонних регіонів держав у питаннях розвитку прикордонних міграцій та взаємного регулювання трудової діяльності громадян, що працюють за межею держави; укладання договорів та досягнення домовленостей стосовно візового режиму, умов перетину кордонів та перебування українських громадян на території інших держав; відкриття закордонних філій вітчизняних банків та використання іноземних банків з метою полегшення переказів заробітків мігрантів; співпраця з зарубіжними країнами з метою розробки програм допомоги з працевлаштування реемігрантів.

4. Фінансова політика, в тому числі пільгово-бюджетна. Застосування системи пільг із валютних вкладів та переказів мігрантів, перш за все, з метою виведення трудових доходів з «тіні», використання внутрішніх займів (цінних паперів) з метою ефективного використання заощаджень мігрантів, здійснення міжнародних платежів через механізм погоджених витрат та взаємних бюджетних платежів, пов'язаних з обміном працівниками [90, с. 48].

5. Митна політика. Передбачає встановлення митного контролю та регулює процеси вивозу та ввозу до країни товарів певного виду, матеріальних благ та цінностей; застосування митних пільг для працівників-емігрантів, що повертаються на батьківщину; отримання митних преференцій, що обумовлюється у міжнародних договорах.

6. Інвестиційна політика. Створення інвестиційного клімату, дозвіл тимчасовим мігрантам здійснювати пільгові інвестиції, розробка програм стимулювання самозайнятості та підприємництва.

7. Інноваційна політика та політика науково-технічного розвитку. Розробка й реалізація інноваційних проектів і програм з метою сприяння розвитку інновацій, реалізація програм продуктивної зайнятості, розробка і впровадження програм підвищення кваліфікації та перекваліфікації мігрантів.

8. Регіональна політика. Розробка та реалізація регіональних міграційних програм з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіонів,

розвитку процесів міграції, їх обсягів та інтенсивності, складу мігрантів та рівня міграційної активності населення, територіального розташування регіону.

9. Інформаційна політика. Створення інформаційних центрів, у тому числі регіональних, надання консалтингових послуг як емігрантам про зміни, що відбуваються у країні, за час їх відсутності, так і іммігрантам про основні права і обов'язки, умови працевлаштування та проживання тощо; проведення інформаційних кампаній, націлених на роботодавців та працівників з інформування суб'єктів міграційних відносин про наявність вакансій на місцевому, національному та міжнародному ринках праці стосовно умов, оплати праці тощо.

3.3 Удосконалення управління міграціями як складова євроінтеграційних заходів

Хронологія прийняття нововведень, що безуспішно дискутувалися роками, дає підґрунтя припустити, що основний мотив таких дій був зумовлений зовнішнім чинником. Адже реформування міграційної сфери активізувалося лише після того, як на саміті Україна-ЄС в 2010 році Україні було надано План дій з лібералізації візового режиму [44].

Спеціалісти та громадськість передовсім пов'язували з виконанням Плану дій прийняття Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», який передбачає введення для українців так званих «біометричних паспортів», що є обов'язковою умовою безвізового в'їзду на територію Євросоюзу. Проте регулюванню міграції у Плані присвячено багато й інших позицій.

Зокрема, його другий розділ включає підрозділи «Управління міграцією» та «Політика притулку». До міграційної проблематики можна віднести також низку пунктів четвертого розділу, присвяченого фундаментальним правам,

зокрема, стосовно свободи пересування в межах України та боротьби з дискримінацією.

На першому етапі виконання Плану дій з лібералізації візового режиму було передбачено «схвалення національної стратегії управління міграцією», що й було реалізовано затвердженням Президентом Концепції державної міграційної політики України.

План дій також націлював Україну на створення ефективної інституційної структури з управління міграціями, чому, вочевидь, великою мірою завдячує своїм створенням Державна міграційна служба.

У Плані також зверталася увага на необхідність вдосконалення правил в'їзду та перебування іммігрантів, боротьбу із незаконною міграцією, включаючи повернення, права осіб, що підлягають поверненню, умови їх утримання і т. д. Відповіддю на цю вимогу було прийняття нової редакції Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

Складовою Плану дій була розробка політичних засад та законодавства стосовно притулку у відповідності із міжнародно-правовими стандартами та стандартами ЄС. Донедавна одна з найбільших прогалин в законодавстві України про біженців полягала у тому, що в ньому не було передбачено надання додаткових, не передбачених Конвенцією ООН 1951 р. форм захисту, які застосовуються в країнах Європи у відповідності до Європейської конвенції про права і основоположні свободи людини, і які надаються особам, що стикаються на виправлена завдяки прийняттю Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового чи тимчасового захисту».

Якщо зміни законодавства про іноземців та про біженців тривалий час обговорювалися в рамках урядових структур, представництв міжнародних організацій та в експертному середовищі, розроблялися відповідні законопроекти, то вимога Плану дій з лібералізації візового режиму щодо запровадження заходів з реінтеграції громадян України, які повертаються, виглядала певною новелою, досі у вітчизняному законодавстві відсутньою. Таким чином, завдяки реалізації Плану не лише було вирішено законодавчі

проблеми, потребу в розв'язанні яких добре усвідомлено, а й почато обговорення питань, які раніше в законодавчому контексті практично не порушувалися. Батьківщині із серйозною небезпекою внаслідок збройного конфлікту чи масових порушень прав людини, наражаються у разі повернення на ризик смертної кари, виправлена завдяки прийняттю Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового чи тимчасового захисту».

Якщо зміни законодавства про іноземців та про біженців тривалий час обговорювалися в рамках урядових структур, представництв міжнародних організацій та в експертному середовищі, розроблялися відповідні законопроекти, то вимога Плану дій з лібералізації візового режиму щодо запровадження заходів з реінтеграції громадян України, які повертаються, виглядала певною новелою, досі у вітчизняному законодавстві відсутньою. Таким чином, завдяки реалізації Плану не лише було вирішено законодавчі проблеми, потребу в розв'язанні яких добре усвідомлено, а й почато обговорення питань, які раніше в законодавчому контексті практично не порушувалися.

На сьогодні, не дивлячись на те, що трудова міграція громадян за кордон є найбільш масовим міграційним потоком, її регулювання обмежується контролем за діяльністю ліцензованих посередників у працевлаштуванні за кордоном, послугами яких користується тільки незначний контингент мігрантів, а також підписанням великої кількості міжурядових угод про працевлаштування та соціальне забезпечення, ефективність яких в цілому невисока. За таких умов у середовищі мігрантів зріло усвідомлення необхідності законодавчого врегулювання їхнього статусу, правовідносин в процесі міграції, визначення прав та обов'язків працевлаштованих за кордоном громадян. За посередництва Комісії у справах мігрантів Української греко-католицької церкви, яка активно підтримує як заробітчан за кордоном, так й їхні сім'ї в Україні, представниками організацій з міграції було розроблено відповідний проект закону, ініційовано його обговорення. Завдяки цьому підготовку закону про зовнішню трудову міграцію було передбачено в затвердженому Урядом Плані заходів з реалізації Концепції державної міграційної політики України. Відповідальне за це

Міністерство соціальної політики запропонувало вкрай декларативний і неконкретний документ, що був підданий заслуженій критиці з боку громадськості.

Для його доопрацювання було створено експертну групу, до складу якої, крім представників урядових структур, увійшли активісти неурядових організацій, передовсім об'єднань мігрантів, соціальних партнерів, науковці.

При опрацюванні законопроекту представники мігрантів наполягали, що законодавчого врегулювання потребують питання: соціального захисту трудових мігрантів; запобігання подвійному оподаткуванню; забезпечення виборчих прав громадян за кордоном; удосконалення роботи консульських установ у сфері захисту прав мігрантів; заохочення повернення працівників-мігрантів (наприклад, спеціальний режим митного оформлення особистого майна, звільнення від мита обладнання та інструментів, інших товарів виробничого призначення, що ввозяться для започаткування власного бізнесу, спрощення процедури визнання документів про освіту, здобуту за кордоном); підтримка реінтеграції мігрантів, які повертаються.

Результатом спільної роботи став набагато змістовніший законопроект, процедура узгодження якого заінтересованими міністерствами та відомствами, що передувє передачі до парламенту, мала завершитися до кінця 2013 р. У разі прийняття, закон сприятиме усвідомленню суспільством необхідності активізації державної політики щодо трудової міграції громадян за кордон, забезпечить формальні підстави для подальшого удосконалення законодавства із урахуванням цього феномену.

Таким чином, останніми роками розвиток міграційної політики України помітно прискорився. Однак позитивні зрушення, що відбулися, радше є реакцією на рекомендації європейських партнерів, ніж результатом розуміння владою місця міжнародної міграції в розвитку України, консолідації суспільства щодо розв'язання міграційних проблем. Вагомим зовнішнім їх чинником виявилось виконання Плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС.

За таких умов призупинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію з ЄС може означати, що тиск об'єднаної Європи, спрямований на прискорення модернізаційних перетворень в Україні, послабиться. Водночас усвідомлення владою необхідності міграційних реформ видається недостатнім, щоб забезпечити поступальний розвиток державної політики в сфері міграції. Тому темпи і напрями удосконалення міграційної політики передовсім залежатимуть від активності громадянського суспільства, його вимог щодо формування адекватної сучасним умовам системи управління міграціями.

Як свідчить світовий досвід, активна міграційна політика, здатна сприяти розвитку держави, має передовсім характеризуватися комплексністю, тобто єдністю погляду на всі міграційні потоки та стадії міграційного процесу, а також включенням міграційних питань в усі інші напрями політичної діяльності держави. Вона повинна формуватися прозоро, на підставі широкого суспільного діалогу, що тільки й може забезпечити громадську підтримку; базуватися на глибокому розумінні міграційної ситуації в країні, точній та достовірній міграційній статистиці та наукових дослідженнях; реалізовуватися на основі чітко скоординованої діяльності різних урядових структур, місцевої влади, соціальних партнерів, неурядових організацій.

Така політика, враховуючи демографічну ситуацію в Україні, повинна розглядатися як один із засобів протидії депопуляції, а тому, бути спрямованою на: стримання виїзду з України та сприяння поверненню мігрантів, що виїхали раніше; збільшення людських ресурсів країни шляхом заохочення імміграції з-за кордону, в першу чергу, представників закордонного українства, інших близьких іноземців; створення умов для ефективного використання праці тимчасових працівників із-за кордону в інтересах економіки України; реінтеграцію повертанців та інтеграцію іммігрантів в українське суспільство; захист прав і свобод мігрантів, в тому числі вимушених, та запобігання незаконній міграції.

Передумовами досягнення цих цілей є: удосконалення законодавства, зокрема, прийняття закону України про зовнішню трудову міграцію; подальша реформа органів виконавчої влади у сфері міграції й забезпечення

скоординованої діяльності різних відомств і органів влади різного рівня у сфері реалізації міграційної політики; розвиток співробітництва з громадянським суспільством, передусім асоціаціями мігрантів в Україні, й за кордоном; розвиток міжнародної співпраці; поглиблення досліджень у сфері міграції та удосконалення міграційної статистики.

Скорочення еміграції вимагає: зростання реальної зарплати як основного джерела доходів населення та важливого стимулу до праці; посилення соціальної відповідальності роботодавців; врахування міграційної компоненти при розробці програм соціально-економічного розвитку окремих галузей, регіонів і країни в цілому; створення умов для ефективної внутрішньої міграції як альтернативи зовнішній; сприяння тимчасовим міграціям громадян за кордон як альтернативи переселенським міграціям.

Для посилення захисту прав та інтересів працівників-мігрантів за кордоном необхідно: активізувати перемовини з країнами-реципієнтами українських трудових ресурсів щодо розширення легальних каналів працевлаштування українців на їх території, гарантій їхніх прав; підписати міждержавні угоди щодо соціального захисту та пенсійного забезпечення працівників-мігрантів, які б передбачали врахування сукупного страхового стажу, набутого на території України та країн працевлаштування; надавати мігрантам через дипломатичні представництва за кордоном, кол-центри та веб-сайти державних органів в Україні надійну інформацію щодо їхніх прав та обов'язків, налагодити систему правової та соціальної допомоги за кордоном тим мігрантам, які її потребують; підтримувати тісний зв'язок і взаємодію з організаціями мігрантів, надавати допомогу в налагодженні культурного життя та української освіти та виховання в громадах працівників-мігрантів за кордоном.

Сприяння поверненню та реінтеграції українських працівників-мігрантів на батьківщині мало б передбачати: допомогу реемігрантам у пошуку місця роботи, забезпечення доступу до професійного навчання, курсів для бажаючих започаткувати власну справу; розробку заходів заохочення для повернення

українців у місця реалізації крупних інвестиційних проектів, впровадження яких буде вимагати залучення додаткових трудових ресурсів; запровадження державної системи пільгового кредитування реемігрантів, які бажають відкрити власну справу; запровадження державних гарантій на валютні депозити заробітчан, вивчення можливості поширення серед них державних облігацій; зменшення мита на ввіз мігрантами інструментів й устаткування з метою започаткування власного бізнесу в Україні та встановлення податкових пільг для мігрантів, що повертаються та вкладають зароблені за кордоном кошти у власну справу; ініціювання перемовин з урядами країн-реципієнтів стосовно розробки та впровадження на основі пайового фінансування спільних з Україною програм добровільного повернення мігрантів та їхньої реінтеграції на батьківщині; розробку навчальних програм для учнів та студентів, що повертаються з батьками на батьківщину, направлених на полегшення для них продовження навчання в Україні [44].

Для належного регулювання імміграції іноземців необхідно: спрощення процедури імміграції та натуралізації для закордонних українців, а також традиційних для України етнічних меншин; сприяння імміграції кваліфікованих працівників шляхом відмови від дозвільної системи працевлаштування в Україні іноземців, які є визнаними фахівцями і в роботі яких зацікавлені українські працедавці, а також випускників українських вишів, якщо вони працюватимуть за отриманою під час навчання спеціальністю; спрощення порядку тимчасового працевлаштування для виконання сезонних робіт та запровадження патентної системи для працевлаштування у фізичних осіб для громадян країн з безвізовим режимом в'їзду; розробка та втілення державних програм інтеграції біженців та іммігрантів; наполеглива протидія расизму і ксенофобії, особливо по відношенню до так званих «помітних» етнічних груп; врегулювання правового статусу тих нелегальних мігрантів, які прожили в Україні тривалий час, працюють, мають сім'ї, не вчиняли кримінальних дій.

Висновки до розділу 3

Запропоновано спрощену схему міграційного процесу, яка включає блоки: формування мотиву; пошук оптимального рішення; дії; зміни.

Визначено, що основними ринковими інструментами, що впливають на міграційні процеси є: конкуренція робочої сили; попит та пропозиція робочої сили на ринку праці; ціна робочої сили; трудовий дохід найманих працівників; фінансові можливості роботодавців для покупки кваліфікованої робочої сили; розвиненість ринкової інфраструктури; інформація.

Структуровано основні принципи державного регулювання трудової міграції, зокрема це:

- захист прав та свобод людини на основі законності та неухильного дотримання норм міжнародного права;
- захист національних інтересів та забезпечення безпеки України;
- додержання балансу інтересів індивідуума, суспільства та держави, їх взаємна відповідальність;
- диференційований підхід до вирішення проблем різних категорій мігрантів;
- взаємодія органів законодавчої, виконавчої влади та місцевого управління із громадськими об'єднаннями мігрантів;
- раціональний територіальний перерозподіл мігрантів.

Пріоритетними задачами, що стоять перед державою, при регулюванні трудової міграції є:

- подолання та попередження стихійного розвитку міграції;
- вироблення та реалізація дієвих важелів та інструментів впливу на міграційні процеси;
- підвищення ефективності використання трудового потенціалу як іноземних, так і вітчизняних трудових мігрантів.

Державна міграційна політика проводиться шляхом:

– прийняття законодавчих та інших нормативно-правових актів у сфері міграції, затвердження й виконання державних та регіональних цільових програм у цій сфері;

– забезпечення ефективного управління міграційними процесами через посилення взаємодії державних органів у розв’язанні міграційних проблем та утворення в системі центральних органів виконавчої влади спеціально уповноваженого органу у справах міграції;

– забезпечення належного фінансування проведення державної міграційної політики,

що здійснюється за рахунок коштів та у порядку, передбаченому законодавством України;

– здійснення заходів з інформаційного забезпечення та супроводження проведення державної міграційної політики.

Визначено основні інструменти державної міграційної політики.

1. Закони і нормативно-правові документи.
2. Соціальна політика (створення місткого та привабливого внутрішнього ринку праці, посилення мотивів до законної зайнятості; створення системи адаптації та інтеграції мігрантів).

3. Зовнішня діяльність (приєднання України до багатосторонніх договорів з питань праці й соціального захисту трудових мігрантів та забезпечення їх реалізації; укладання міждержавних та міжурядових договорів щодо працевлаштування трудових мігрантів).

4. Фінансова політика, в тому числі пільгово-бюджетна. Застосування системи пільг із валютних вкладів та переказів мігрантів, перш за все, з метою виведення трудових доходів з «тіні», використання внутрішніх займів (цінних паперів) з метою ефективного використання накопичень мігрантів, здійснення міжнародних платежів через розробку механізму погоджених витрат та взаємних бюджетних платежів, пов’язаних з обміном працівниками.

5. Митна політика. Передбачає встановлення митного контролю та регулює процеси вивозу та ввозу до країни товарів певного виду, матеріальних благ та цінностей).

6. Інвестиційна політика. Створення інвестиційного клімату, дозвіл тимчасовим мігрантам здійснювати інвестування на пільгових умовах, розробка програм стимулювання самозайнятості та підприємництва.

7. Інноваційна політика та політика науково-технічного розвитку. Розробка й реалізація інноваційних проектів і програм з метою сприяння розвитку інновацій, реалізація програм продуктивної зайнятості, розробка і впровадження програм підвищення кваліфікації та перекваліфікації мігрантів.

8. Регіональна політика. Розробка та реалізація регіональних міграційних програм з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіонів, розвитку процесів міграції, їх обсягів та інтенсивності, складу мігрантів та рівня міграційної активності населення, територіального розташування регіону.

9. Інформаційна політика. Створення інформаційних центрів, у тому числі регіональних, надання консалтингових послуг як емігрантам про зміни, що відбуваються у країні, за час їх відсутності, так і іммігрантам про права та обов'язки, умови працевлаштування та проживання тощо).

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження отримано наступні висновки. Досліджено наукові підходи до поняття міграційних процесів та надано їх класифікацію за наступними ознаками: за фактором впливу на міграційні процеси: (міграція під впливом факторів тяжіння; міграція під впливом факторів поштовху); за часовим виміром (постійна; тимчасова; маятникова); за спрямованістю міграційних процесів: (еміграція; імміграція; рееміграція); за територіальним охопленням міграційних потоків: (зовнішня; внутрішня); за законністю перетину кордонів: (легальна; нелегальна); за якісним складом мігрантів (некваліфікована; висококваліфікована; представники інтелектуального класу).

Також досліджено підходи до поняття державної міграційної політики та визначено, що це система політичних заходів, постанов, законодавчих актів і угод (як двосторонніх, так і багатосторонніх) між державами в процесі регулювання міграційних потоків.

Визначено, що державна міграційна політика повинна будуватися на основі трьох груп визначальних принципів: принципи вироблення механізмів і вибору засобів реалізації політики, принципи пріоритетних умов та цільовий принцип. Перша група включає принципи: системності; правового підходу; активної міграційної політики; ефективного регулювання; забезпеченості управління міграцією; дієвості заходів міграційної політики. До другої групи принципів мають входити імперативи національного пріоритету, геополітичного положення і глобального розвитку. Цільовим принципом є принцип безумовного пріоритету людини.

Визначено, що використання механізму адаптації міграційної політики в Україні до умов і вимог ЄС забезпечить успішне пристосування до змін як зовнішнього, так і внутрішнього середовища та економічне й соціальне зростання нашої країни загалом. Адаптація нагромаджених в ЄС знань і практичних навичок у реалізації міграційної політики до українських умов

дозволить вибудувати власну систему комплексних заходів сталого розвитку процесів міграції в Україні.

Визначено, показник вибулих та прибулих осіб протягом 2002-2019 рр. характеризується певними коливаннями; найбільшу кількість прибулих зафіксовано в 2012 році, а саме 76361 ос.; щодо кількості вибулих, то найбільша їхня кількість спостерігалась у 2002 році (76264 ос.), а найменша – в 2016 році (6465 ос.).

Різні області України характеризуються різною динамікою міграційних потоків. Найбільший показник приросту демонструють такі області: Київська (154,1), м. Київ (47,4), Одеська (32,3) та Харківська (16,9). Щодо областей з найбільшим від'ємним показником, тобто тим, що відображає еміграцію (виїзд) населення, то вони є наступними: Вінницька (-24,5), Кіровоградська (-24,1), Луганська (-24,1) та Херсонська (-21,8).

Лідером за кількістю емігрантів є Харківська область із кількістю виїжджаючих 5955 осіб; за нею слідує м. Київ (4676 ос.); Рівненська (1227), Львівська (1184), Дніпропетровська (1093), Одеська (1043) та Івано-Франківська (1032) області.

В 2019 році лідером за кількістю прибулих стали м. Київ (9135), Харківська (8375), Одеська (4852), Київська (2340), Полтавська (1510), Дніпропетровська (1509), Львівська (1317) області. Найбільшу частку прибулих в дані області склали іноземні громадяни, які прибули із метою навчання.

В цілому, в 2019 році Україна характеризується міграційним приростом, який склав 4,4%.

Зовнішня трудова міграція більш поширена серед чоловіків – вони становлять дві третини від загальної кількості трудових мігрантів з України. Частка трудових мігрантів серед українських чоловіків віком 15 – 70 років становить 4,8 %, тоді як жінок – майже вдвічі менше (2,2 %).

Постійно зростає кількість українців, що проживають на території ЄС. У 2019 р. їх нараховувалось 905,2 тис. Вони склали понад 6% іноземці із третіх

країн на території ЄС. Найбільше українців проживали в Італії (238 тис.), Польщі (336 тис.), Німеччині (112 тис.), Чехії (113 тис.) та Іспанії (84 тис.).

Розраховано прогноз еміграції українців до Польщі до 2025 року. Прогнозні результати отримано шляхом використання поліноміальної функції 3-го порядку. Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,82$, що свідчить про високу точність розрахунків. Визначено, що кількість емігрантів до Польщі в 2025 році може перевищити 4 млн. осіб.

Кількість іммігрантів в Україні (іноземців, що проживають за посвідками на постійне проживання) становить 250 тис. осіб, або дещо більше піввідсотка населення.

Визначено, що вплив міграційної політики ЄС на Україну спостерігався в кількох аспектах. По-перше, політика ЄС стосовно віз та кордонів, протидії незаконній міграції, заохочення імміграції фахівців і студентів, захисту прав мігрантів тощо була значним чинником динаміки міграційних переміщень населення України. По-друге, бажання України після здобуття незалежності побудувати відкриту до світу державу на основі загальноприйнятих в Європі принципів обумовило формування міграційної політики на тих же основах, що і в ЄС, зробило можливим широке використання досвіду, накопиченого в Європі у сфері регулювання міграційних процесів. По-третє, зовнішньополітичний вектор міграційної політики ЄС забезпечив розвиток співробітництва з Україною у міграційній сфері, надання їй технічної та фінансової допомоги з метою посилення спроможності держави регулювати міграційні процеси, що сприяло розробці міграційного законодавства, формуванню відповідних органів виконавчої влади.

Основними причинами еміграції українців визначено: високий рівень життя населення за кордоном, який приваблює емігрантів; соціальні умови в країнах-реципієнтах для населення та емігрантів; можливість реального кар'єрного зростання, що стимулює до подальшого вдосконалення та розвитку; значне зростання цін в Україні на комунальні послуги, продукти харчування, а також відсутність безкоштовного медичного забезпечення; зростання безробіття,

яке виникло внаслідок закриття багатьох підприємств, економічної кризи, збільшення внутрішньої міграції, невчасної виплати заробітної плати тощо; вищий рівень технічного забезпечення, рівень охорони праці для працівників за кордоном; диспропорція між економічним розвитком областей України, що спонукає до виїзду із регіонів, які не є економічно розвинутими та показники доходів держави нижчі за середні; зниження реального рівня життя та рівня безпеки в Україні; посилення соціальної напруженості серед українців; падіння “показника щастя” в Україні за 2014–2019 роки.

Запропоновано спрощену схему міграційного процесу, яка включає блоки: формування мотиву; пошук оптимального рішення; дії; зміни.

Визначено, що основними ринковими інструментами, що впливають на міграційні процеси є: конкуренція робочої сили; попит та пропозиція робочої сили на ринку праці; ціна робочої сили; трудовий дохід найманих працівників; фінансові можливості роботодавців для покупки кваліфікованої робочої сили; розвиненість ринкової інфраструктури; інформація.

Пріоритетними задачами, що стоять перед державою, при регулюванні трудової міграції є:

- подолання та попередження стихійного розвитку міграції;
- вироблення та реалізація дієвих важелів та інструментів впливу на міграційні процеси;
- підвищення ефективності використання трудового потенціалу як іноземних, так й вітчизняних працюючих-мігрантів.

Визначено основні інструменти державної міграційної політики.

1. Закони і нормативно-правові документи.

2. Соціальна політика.

3. Зовнішня діяльність (приєднання України до багатосторонніх міжнародних договорів з питань праці й соціального захисту трудових мігрантів та забезпечення їх реалізації; укладання міждержавних та міжурядових договорів щодо працевлаштування трудових мігрантів).

4. Фінансова політика, в тому числі пільгово-бюджетна. Застосування системи пільг із валютних вкладів та переказів мігрантів, перш за все, з метою виведення трудових доходів з «тіні», використання внутрішніх займів (цінних паперів) з метою ефективного використання заощаджень мігрантів, здійснення міжнародних платежів через розробку механізму погоджених витрат та взаємних бюджетних платежів, пов'язаних із обміном працівниками.

5. Митна політика. Передбачає встановлення митного контролю та регулює процеси вивозу та ввозу до країни товарів певного виду, матеріальних благ та цінностей).

6. Інвестиційна політика. Створення інвестиційного клімату, дозвіл тимчасовим мігрантам здійснювати інвестиційну діяльність на пільгових умовах, розробка програм стимулювання самозайнятості і підприємництва.

7. Інноваційна політика та політика науково-технічного розвитку. Розробка й реалізація інноваційних проектів і програм з метою сприяння розвитку інновацій, реалізація програм продуктивної зайнятості, розробка і впровадження програм підвищення кваліфікації та перекваліфікації мігрантів.

8. Регіональна політика. Розробка та реалізація регіональних міграційних програм з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіонів, розвитку процесів міграції, їх обсягів та інтенсивності, складу мігрантів та рівня міграційної активності населення, територіального розташування регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ярмистий М.М. Наукові підходи до визначення поняття “міграція” та “міграційна політика”. *Збірник наукових праць “Гілея: науковий вісник”*. 2019, Вип. 94. С. 387–391.
2. Баланюк Д. М. Стратегія міграційної політики в період національно–державного будівництва: автореф. дис ... канд. політ. наук: 25.00.03. Одеса: Б.в., 2009. 17 с.
3. Бублій М. Методологічні засади формування міграційної політики в Україні. URL: [rchive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_ Gum/apdu/2009_2/doc/2/03.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/apdu/2009_2/doc/2/03.pdf) (дата звернення: 02.09.2020).
4. Васильева Л. А. Состояние и перспективы развития теоретико–правовых аспектов проблемы миграции. *Вестник Академии МВД Республики Беларусь*. 2001. №1. С. 10–15.
5. Горрансон Б. Составные элементы национальной миграционной политики. *Миграция и миграционная политика*: матер. семинара, 13–17 июля 2007 г., Москва. М.: MOM, 2007. С. 42–46.
6. Денисенко М. Б., Фурса Е. В., Хараева О. А., Чудиновских О. С. Миграционная политика в зарубежных странах и Российской Федерации: опыт сравнительного анализа. Институт экономики и переходного периода. М., 2003. 103 с.
7. Денисюк С. Напрямки розвитку міграційної політики в Україні. URL: [www. nbuv. gov. ua/ejournals/FP/2008-3/08Dsfpvu.Pdf](http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/FP/2008-3/08Dsfpvu.Pdf) (дата звернення: 02.09.2020).
8. Енциклопедичний словник з державного управління. уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбаська, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. К.: НАДУ, 2010. 820 с.
9. Ивахнюк И. В. Международная трудовая миграция: учебное пособие. М.: ТЕИС, 2005. 288 с.

10. Ионцев В. А. Международная миграция населения: теория и история изучения. К.: Диалог, 2005. 254 с.
11. Корнієнко О.О. Соціально-економічний аспект регіональної асиметрії міграційних процесів. Дисертація за здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.07 – Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. Київ. 2018, 221 с.
12. Кокорєва О. Міграційна політика в системі економічної безпеки національної економіки. *Вісн. Донец. Нац. ун-ту. Сер.: “Економіка і право”*. 2010. Вип. 2. Т.1.
13. Мармор Л. Миграция в контексте социально-экономической политики. Миграция й миграционная политика: материалы семинара, Москва, 13–17 июля 2007 г. М.: МОМ, 2007. С. 37–41.
14. Моисеенко В. М. Некоторые вопросы управления миграционными процессами населения. *Вопросы теории и политики народонаселения*. М.: Статистика, 1970. С. 130–140.
15. Мосьондз С. О. Адміністративно–правові основи державної міграційної політики в Україні. Навч. посіб. К.: Магістр – ХХІ сторіччя, 2005. 208 с.
16. Піскун О. Основи міграційного права. Київ: Леся, 1998. 360 с.
17. Парламентаризм: реєстр термінів і понять: довідк. вид. авт.–упоряд.: О.Л. Копиленко та ін.; Ін-т законодавства Верховної Ради. К.: К.І.С., 2012. 512 с.
18. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2012. 808 с.
19. Політологічний енциклопедичний словник. Упорядник В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2–е вид., доп. і перероб. К. : Генеза, 2004. 736 с.
20. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації. За наук. ред. д-ра політ. н. Н. М. Хоми. Львів: “Новий Світ 2000”, 2014. 779 с.
21. Пуригіна О. Г., Сардак С. Е. Міжнародна міграція: Навч. посіб. К.: ВЦ “Академія”, 2007. 312 с.

22. Рыбаковский Л. Л. Миграционная политика России: теория и практика. *Современные проблемы миграции в России*: матер. общерос. науч. конф., 11–13 ноября 2008 г. М., 2008. 90 с.
23. Садовская Е. Ю. Миграция в Казахстане на рубеже XXI века: основные тенденции и перспективы. Алма–Ата, 2001. 112 с.
24. Скакун О. Ф. Теория права и государства. Харьков, 1997. С. 257–258.
25. Філософія політики: Короткий енцикл. Словник. Авт. упоряд.: Андрущенко В. П. та ін. К.: Знання України, 2002. 670 с.
26. Хомра О. Міграція населення: питання теорії, методики дослідження. К.: Наук. думка, 1999. 146 с.
27. Хорев Б. С. Региональная политика в СССР: экономически–географический подход. М. : Мысль, 1989. 283 с.
28. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: “Українська енциклопедія”, 2001. Т.3: К–М. 792 с.
29. Оснач О. Деякі аспекти визначення концептуальних засад та пріоритетів міграційної політики України. Збірник наукових праць “Дослідження міжнародної економіки”. 2011, С. 168-177.
30. Власюк О. Вплив міжнародної міграції на сучасний розвиток України. Міжнародна міграція та розвиток України в контексті європейської інтеграції: Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції, м. Київ, 16 жовтня 2007 р. К.: ПЦ "Фоліант", 2008. С. 5–9.
31. Кулик В. Внутрішні та зовнішні виміри регулювання міграційних процесів. Гідна праця та трудова міграція в Україні. Під ред. проф. М. Ожевана; Матеріали міжнародного експертного круглого столу, Київ, 25 листопада 2008 р.; Рада національної безпеки і оборони України, Національний інститут проблем міжнародної безпеки, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Всеукраїнське громадське об'єднання "Край". К.: ТОВ "ПЦ "Скайтек", 2009. С. 25–33.
32. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, A

Common Immigration Policy for Europe: Principles, actions and tools, COM (2008) 359 final. Brussels, 17.06.2008, Commission of the European Communities. Brussels, 2008. 18 p.

33. Грішнова О.А. Вплив міграції на глобальний перерозподіл людського капіталу. *Міжнародна міграція та розвиток України в контексті європейської інтеграції*: Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції, м. Київ, 16 жовтня 2007 р. К.: ПЦ "Фоліант", 2008. С. 22–30.

34. Позняк О.В. Міграція населення як чинник соціально-демографічного та економічного розвитку. *Міжнародна міграція та розвиток України в контексті європейської інтеграції*: Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції, м. Київ, 16 жовтня 2007 р. К.: ПЦ "Фоліант", 2008. С. 10–21.

35. Малиновська О.А. Західний вектор міграцій населення України та перспективи європейської інтеграції держави. *Міжнародна міграція та розвиток України в контексті європейської інтеграції*: Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції, м. Київ, 16 жовтня 2007 р. К.: ПЦ "Фоліант", 2008. С. 82–97.

36. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Applying the Global Approach to Migration to the Eastern and South-Eastern Regions Neighbouring the European Union. COM (2007) 247 final. Brussels, 16.05.2007. Commission of the European Communities. Brussels, 2007. 84 p.

37. Романюк М.Д. Криза міграції населення України: причини, наслідки, шляхи подолання. *Міжнародна міграція та розвиток України в контексті європейської інтеграції*: Збірник матеріалів міжнародної наукової конференції, м. Київ, 16 жовтня 2007 р. К.: ПЦ "Фоліант", 2008. С. 72–81.

38. Colebatch H. K. Policy. Buckingham: Open University Press, 1999. 205p.

39. Малиновська О. Міграційна політика в Україні: формування, зміст, відповідність сучасним вимогам. Аналітична записка. М/1/2014. 18 с.

40. Родіонова І.В. Пристосування міграційної політики України до вимог ЄС. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016, №4, Том 1. С. 179-182.

41. Преображенская Н. М. Миграция в условиях глобализации (социально-философские аспекты): дис. ... канд. философских наук: 09.00.11. Преображенская Надежда Михайловна. М., 2007. 190 с.
42. Трюхан В. Проблемні аспекти підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України*: матеріали X регіон. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 16 травня 2013 р.). Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2013. С. 147–149.
43. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on migration (COM(2011) 248 final. URL: http://ec.europa.eu/home-affairs/news/intro/docs/1_EN_ACT_part1_v11.pdf (last accessed: 05.10.2020).
44. Малиновська О.А. Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України. К. : НІСД, 2014. 48 с.
45. Про Концепцію Державної міграційної політики: указ Президента України № 622/2011 від 30.05.2011. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/622/2011> (дата звернення: 10.09.2020).
46. План заходів з реалізації Концепції державної міграційної політики: затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 2011 р. № 1058-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1058-2011-%D1%80> (дата звернення: 11.09.2020).
47. Марков І. Концепція міграційної політики України: гол у власні ворота URL : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24332368.html> (дата звернення: 12.09.2020).
48. Сидорчук О.Г. Міграційні тенденції в Україні: безпековий аспект. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2019, вип. 1 (121). С. 1–12.
49. Населення України за 2018 рік. Демографічний щорічник. Київ. 2019, 188 с.
50. Денисюк С. Ф. Напрямки розвитку міграційної політики в Україні. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2008-> (дата звернення: 15.09.2020).

51. Економічна енциклопедія. У 3 т. Т. 2. редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.). Київ: Академія, 2001. 848 с.
52. Коментарі для Радіо Свобода експерта-правника громадської організації «Право на захист» Дарини Толкач. URL: http://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/konkyrs_stud/ES/3_4.pdf (дата звернення: 14.09.2020).
53. Комірна В. В. Концептуальні основи міграційної політики. *Економічний простір*. 2013. № 74. С. 102–111.
54. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 лип. 2017 р. № 482р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80> (дата звернення: 16.09.2020).
55. Ровенчак О. А. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. 2 (17). С. 127–39.
56. Романюк М. Д. Міграційні детермінанти національної безпеки України: теоретико-методологічні та практичні аспекти. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 1. С. 50–60.
57. Трудова та освітня міграції з України: як втримати людський потенціал? URL: https://zik.ua/news/2018/07/24/trudova_ta_osvitnya_migratsii_z_ukrainy_yak_vtrymaty_lyudskyy_potentsial_1372513 (дата звернення: 20.09.2020).
58. Міграція в Україні: факти і цифри. Міжнародна організація з міграції. Представництво в Україні. 2016. 32 с.
59. Лаба О. Напрями співпраці України та Європейського Союзу щодо міграційних питань. *Історико-правовий часопис*. 2016. № 1(7). С. 46–53.
60. Процик І.С., Михалик М.В. Причини та особливості міграції українців. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2018. № 899. С. 110–118.

61. Проблеми зовнішньої трудової міграції в Україні: сучасні тенденції. *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2013_2_13 (дата звернення: 20.09.2020).
62. Ровенчак О. А., Володько В. В. Міжнародна міграція: теорія та практика. Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2015.
63. Шелюк В. Соціальна міграція: етапи, функції, типи. *Перспективи*. 2010. № 3 (15). С. 45–50.
64. Соціальна мобільність. Підручник з Громадської освіти. URL: <https://history.vn.ua/pidruchniki/vasilkiv-civileducation-10-class-2018/6.php> (дата звернення: 21.09.2020).
65. Ровенчак О. А. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. 2 (17). С. 127–139.
66. Деякі аспекти реформування системи державних органів у сфері міграції. *Правові горизонти*. 2016. С. 103–107 (дата звернення: 25.09.2020).
67. World Happiness Report 2017. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/03/20/223218> (last accessed: 25.10.2020).
68. Міграційні процеси як наслідок кризи URL: <http://www.varota.com.ua/> (дата звернення: 21.09.2020).
69. Попит та пропозиція робочої сили 2017. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/rp/sz_br/sz_br_u/piprs_2017_u.htm (дата звернення: 10.10.2020).
70. Зайончковская Ж. Десять лет СНГ – десять лет миграций между странами-участниками. Население и общество. *Информационный бюллетень Центра демографии и экологии человека*. Институт народнохозяйственного прогнозирования РАН, 2002. № 62. 248 с.
71. Чемоданний настрій. Якими є реальні масштаби української еміграції URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/01/23/618436> (дата звернення: 10.10.2020).
72. Де у світі найбільше українських емігрантів: цікава статистика URL: https://24tv.ua/de_u_sviti_naybilshe_ukrayinskih_emigrantiv_tsikava_

statistika_n906712 (дата звернення: 20.10.2020).

73. Топ-4 країни за кількістю українських мігрантів URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20171130-top-4-krayiny-za-kilkistyu-ukrayinskyh-migrantiv/> (дата звернення: 25.10.2020).

74. Названо країни, де найбільше українських емігрантів: інфографіка. URL: <https://politeka.net.ua/news/565156-nazvano-krayini-de-najbilshe-ukrayinskih-emigrantiv-infografika/> (дата звернення: 17.10.2020).

75. Міграція в Україні: факти і цифри 2017. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/ff_ukr_21_10_press.pdf (дата звернення: 23.10.2020).

76. Колос С.М. Фактори впливу на міграційні процеси в Україні. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2013. № 16 (205). С. 194–203.

77. Зовнішні трудові міграції населення України. Лібанов Е.М., Позняк О.В. К. РВПС України НАН України. 2002.

78. Міжнародна міграція. О.Г. Пуригіна, С.Е. Сардак. навчальний посібник. К.: ВЦ «Академія», 2007. С. 25.

79. Деякі питання боротьби з нелегальною міграцією. А. А. Аносенков. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 1. С. 153–154.

80. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів)/ за ред. чл.-кор. НАНУ, д.е.н., проф. Е.М. Лібанової. К.: Український центр соціальних реформ, 2006. С. 98.

81. Масштаби доходів Українських трудових мігрантів. *Економіка держави*. 2008. №2. С. 24–31.

82. Migration for Development: Within and Beyond Frontiers. N.Y.: IOM, 2006. 436 p.

83. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія практика): енциклопедія. упоряд. Ю.І. Римаренко; за ред. Ю. Римаренка. К.: Довіра, 1998. 912.

84. Восточное партнерство: Панель по вопросам миграции и убежища. URL: www.soderkoping.org.ua (дата звернення: 23.10.2020).
85. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua (дата звернення: 26.10.2020).
86. Чорна В. О. Інструменти регулювання трудової міграції. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Соціологія*. 2008. Т. 103, Вип. 90. С. 81–85.
87. Горкавий В.К., Ярова В.В. Математична статистика: Навчальний посібник. К.: Професіонал, 2004. 384 с.
88. Государственное регулирование рыночной экономики. Под ред. В.И. Кушлина. М.: Изд-во РАГС, 2002. 832 с.
89. Государственное регулирование рыночной экономики: Учеб. пособие. М.: Дело, 2001. 280 с.
90. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Підручник. К.: Знання, 2006. 559 с.
91. Гушин В. В Британии впервые подсчитали нелегалов. *Заграница*. 2005. № 27 (287). С. 3.
92. Данюк М., Леонченко О. Удосконалення державної міграційної політики України. *Україна: аспекти праці*. 1999. № 6. С. 47–51.
93. Демченко О.В. Імміграційні лотереї США і проходження імміграційного процесу. Львів: НВП «Мета», 2000. 144 с.
94. Демографічна криза в Україні. Проблеми дослідження, витоки, складові, напрями протидії. За ред. Стещенко. К.: ІЕ НАН України, 2001. 560 с.
95. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник. С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. К.: КНЕУ, 2000. 316 с.
96. Дмитриев А.В., Слепцов Н.С. Конфликты миграции. М.: Альфа-М, 2004. 224 с.
97. Довжик Б. Актуальне регіональне дослідження трудової міграції України: аспекти праці. 2005. № 3. С. 37–44.
98. Долішній М., Садова У., Семів Л. Глобалізація та її регіональні виміри.

Регіональна економіка. 2002. № 3. С. 3–23.

99. Драгунова Т. Результативність міграційних процесів: аспекти приживаності населення. Україна: аспекти праці. 2006. № 6. С. 26–30.

100. Драгунова Т. Управління міграційними процесами великих міст. Україна: аспекти праці. № 5. 2004. С. 35–39.

101. Драгунова Т.А. Міграційні аспекти формування робочої сили м. Києва. *Формування ринкової економіки*. Т. 2: Демографічні аспекти регулювання та відтворення трудового потенціалу. К.: КНЕУ, 2006. С. 104–115.

